

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Informatologije

Marina Tojčić

**Uloga nakladnika i knjižara u očuvanju i promicanju hrvatske
pisane baštine**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Damir Hasenay

Osijek, 2012.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Zaštita i očuvanje pisane baštine	4
2.1. Aspekti zaštite i očuvanja pisane baštine.....	7
2.2. Okviri provedbe zaštite pisane baštine	14
2.3. Čimbenici u sustavu zaštite i očuvanja pisane baštine	18
2.4. Hrvatski kontekst zaštite i očuvanja pisane baštine	19
3. Nakladništvo i knjižarstvo	21
3.1. Definicija i opseg djelatnosti	26
3.2. Uloga nakladničke i knjižarske djelatnosti u promicanju hrvatske pisane baštine	28
4. Kontekstualna analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti od 2009. do 2011. – uloga nakladnika i knjižara u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine	31
5. Analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti u razdoblju od 2009. do 2011. godine	38
5.1. Cilj i svrha istraživanja	38
5.2. Metodologija i uzorak istraživanja.....	38
5.3. Analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti prema UDK skupini 821.163.42 Hrvatska književnost.....	40
5.4. Analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti obzirom na ostale UDK skupine	47
5.5. Analiza istraživanja	53
6. Zaključak	57
Literatura:	58

Sažetak

Kulturna baština, materijalna i nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njezina je zaštita jedan od važnijih čimbenika za prepoznavanje, afirmaciju, ali i o očuvanje kulturnog identiteta. Važnu ulogu u svemu tome od samih početaka imaju i nakladnici i knjižari. Kako bi se temeljito razmotrila uloga nakladnika i knjižara u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine neophodno je razmotriti nekoliko pripadajućih činitelja, a to su: zaštita i očuvanje pisane baštine, nakladništvo i knjižarstvo i konačno istraživanje, odnosno analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti.

U Hrvatskoj danas postoji čitav niz nakladnika i nakladničkih kuća različitih veličina i poslovnih politika te ih nije moguće sve sagledati u istom kontekstu. Stoga je u ovom diplomskom radu za istraživanje odabrano njih trideset, koji mogu biti u ulozi reprezentativnog uzorka za donošenje zaključka o ulozi nakladnika i knjižara u očuvanju hrvatske pisane baštine u razdoblju od 2009. do 2011. godine.

Ključne riječi: nakladnik, knjižar, očuvanje, pisana baština

1. Uvod

Kulturna baština, materijalna i nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njezina je zaštita jedan od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta. Kulturnu baštinu čine pokretna i nepokretna kulturna dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja.

Arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru. Nematerijalni oblici kulturne baštine i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština i zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima. Vrijednosti kulturne baštine prepoznajemo kao starosne, povijesne, kulturne, umjetničke i autentične.

Republika se Hrvatska, kao zemlja bogata nematerijalnom, ali i materijalnom kulturnom baštinom, zalaže za izgradnju učinkovitog sustava zaštite i očuvanja na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini te za uspostavljanje i unapređivanje međunarodne suradnje.¹

U ovome je radu posebna pažnja usmjerena na jedan oblik materijalne kulturne baštine i to one hrvatske pisane baštine. Pregled nakladništva i knjižarstva kroz povijest ilustrira značaj i ulogu ovih izuzetno važnih djelatnosti koje promiču pisanu baštinu čuvajući tako nacionalni identitet. Istraživanje je potaknuto nedostatkom analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti, i to posebice u razdoblju od 2009. do 2011. godine, u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine. Nakladnička i knjižarska djelatnost kroz promicanje istog upoznaje hrvatsku širu društvenu zajednicu s vlastitim jezikom, kulturom i običajima. Bogata i dragocjena hrvatska pisana baština ima važnu ulogu u očuvanju tradicije i poštivanja vlastitog identiteta.

Cilj je istraživanja napraviti pregled misija trideset hrvatskih nakladnika i utvrditi koliko pažnje nakladnici i knjižari pridaju hrvatskim autorima i njihovim publikacijama na hrvatskom jeziku. Kako bi se istraživanje moglo ostvariti potrebna je dobro razrađena metodologija koja pomaže u ostvarivanju cilja, a koja obuhvaća pretraživanje i

---

¹ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: <http://www.min-kulture.hr> (2012-07-18)

prikupljanje podataka, analizu rezultata, pri čemu su se nastojale usporediti sličnosti i razlike za navedene godine, te kontekstaliziranje rezultata. Rad će rezultirati izvješćem u kojem će biti objedinjeni i prezentirani podaci.

2. Zaštita i očuvanje pisane baštine

Važan je temelj za zaštitu i očuvanje pisane baštine, odnosno informacije, dobra organizacija. Dobru se organizaciju može sagledati kroz nekoliko pitanja. Prvo je pitanje zašto trebamo zaštitu i što zapravo štitimo. U ovom je pitanju postavljen temeljni cilj i svrha aktivnosti za postizanje željenih rezultata koje dobivamo dajući odgovor na ovo pitanje. Drugo je pitanje od koga ili čega štitimo pisanu baštinu, odnosno informaciju, te na koji način. Ovdje moramo razumjeti što pisanu baštinu, odnosno informaciju, ugrožava i na koji ih način možemo najdjelotvornije zaštititi. Kod ovog postupka nikako ne smije promaknuti pitanje za koga čuvamo pisanu baštinu, odnosno informaciju i tko je odgovoran kako bi se sačuvala pisana baština, odnosno informacija. Ova se problematika može sagledati s metodološkog i terminološkog stanovišta. Tumačenje pojma zaštite moguće je na tri razine.² Prva je razina strateška, a uključuje aktivnosti koje se poduzimaju najčešće na nacionalnoj i/ili međunarodnoj razini i uglavnom se svode na aktivnosti pokretanja projekata, predlaganja inicijativa, poticanja i organizacije obrazovanja i pouke stručnjaka za zaštitu i tome slično. Zatim slijedi tehnička razina koja uključuje stručno znanstvenu problematiku povezanu sa specifičnostima materijala i čimbenicima koji ih ugrožavaju. Ovdje se primjenjuje čitav niz tehničkih metoda i postupaka zaštite, uglavnom materijalnih nositelja informacija. Treća je razina operativna i bavi se pitanjima s kojima se svakodnevno susreću informacijski stručnjaci i druge stručne osobe koje vode brigu o prikupljanju, čuvanju, pohrani i organizaciji informacija. Za dobru je organizaciju zaštite važno da se aktivnosti na svim trima razinama trajno isprepliću. Kada je riječ o zaštiti građe važno je također definirati i hijerarhijski odnos nekoliko pojmova: koncept, pristup, metoda, tehnika i postupak zaštite. Koncept kao

---

² Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Dostupnost i očuvanje informacija: što znači pouzdano i dugoročno? // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje uokruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 3.

krovni pojam valja promatrati kao opću zamisao u provođenju zaštite. Pristup se razmatra kao podređeni pojam koji označava osmišljeni način organizacije aktivnosti zaštite unutar pojedinog koncepta. Sljedeći segment je metoda koju treba promatrati kao konkretni i definirani postupak. Najniže u hijerarhijskom odnosu su tehnike i postupci i treba ih razumjeti kao definirane i utvrđene izvedbene korake u provedbi određene metode zaštite. Za sustavan i organiziran pristup zaštiti i dostupnosti pisane baštine, odnosno informacije potrebno je definirati svrhu i cilj primjene zaštite.³ Jedna od ključnih pretpostavki jest utvrđivanje prioriteta za zaštitu.⁴ Vrednovanje građe, u smislu utvrđivanja potreba i prioriteta za zaštitu, moguće je promatrati na više načina. S jedne strane prioriteta za zaštitu mogu se usmjeriti na potrebe korisnika, s druge strane vrednovanje se može temeljiti na tome koliko je građa sadržajno, materijalno i estetski vrijedna ili jedinstvena, stara ili rijetka. Važno je odrediti jasna mjerila po kojima se određuju prioriteti za zaštitu jer ona usmjeravaju daljnje organizacijske korake. U praksi se uvažava i trenutna ugroženost i stanje građe. Tada zaštitu treba promatrati kao sastavni dio poslovanja informacijske ustanove koja u svakom trenutku treba imati uvid u stanje svojih zbirki i u potrebe za njenim korištenjem. Ispitivanje kvantitativnog i kvalitativnog stanja fonda jedno je od važnih polazišta. Gledajući sve ove do sada navedene opće organizacijske pretpostavke zaštite građe, može se postaviti pitanje vrijede li one i kada se radi o informaciji u digitalnom obliku. Digitalna se zaštita često, naime, promatra kao postupak planiranja, rasporeda izvora te primjene metoda i tehnika zaštite potrebnih za osiguranje da digitalna informacija trajne vrijednosti ostane dostupna i uporabljiva.⁵ Zaštita digitalnih dokumenata usmjerava se od nositelja informacije na samu informaciju. Temeljni ciljevi zaštite ostaju isti kao i kod zaštite analognih zbirki, a to je zapravo osiguravanje trajnosti, cjelovitosti i dostupnosti informacije. No, kod analognih dokumenata, čuvanje materijalnog nositelja znači i čuvanje svih atributa informacija, dok je digitalna informacija odvojiva od svojeg nositelja. Digitalne informacije pohranjene su kao kôd te zahtijevaju dekodiranje prije nego postanu prepoznatljive i mogu se rabiti u računalnom okružju. Upravo to čini bitnu razliku u odnosu na ostale vrste građe.⁶ U

---

³ Isto, str. 3.

⁴ Isto, str. 4.

⁵ Isto.

⁶ Isto, str. 5.

pristupu zaštiti analogne i digitalne građe jedna od temeljnih razlika je činjenica kako se zaštitom digitalne građe treba upravljati aktivnije od analogne, zbog učestalosti promjena i trajnosti koja je time dovedena u pitanje. Kod planiranja i izvođenja zaštite digitalnih dokumenata postoje četiri čimbenika koja na to utječu: zastarijevanje tehnologije, fizičko propadanje digitalnih medija, nedovoljno razvijeni standardi za opis i pohranu digitalnih dokumenata te složeno pitanje korisničkih potreba. Za djelotvornu zaštitu različitih vrsta građe potrebno je razumjeti temeljne značajke i svojstva materijalnih nositelja informacija. Zaštita analognih dokumenata u užem smislu riječi odnosi se prvenstveno na zaštitu papirne građe pri čemu su materijalne pretpostavke očuvanja i dostupnosti informacija ključne.⁷ Sve vrste papirnih materijala imaju u biti vrlo jednostavnu strukturu. To je materijal koji se sastoji od tri komponente, a to su vlakna, punila i ljepila. Fizičku i kemijsku stabilnost u glavnoj mjeri određuju struktura i svojstva vlakana od kojih je papir proizveden. U osnovi strukture vlakana, koja se koriste kao sirovina za proizvodnju papira, nalazi se polisaharidni lanac, tj. celuloza. Upravo dužina polisaharidnog lanca i stabilnost veza unutar ove strukture određuju kvalitetu, postojanost i trajnost vlakana, time i papirnog materijala. To je vrlo stabilna struktura čiju je stabilnost i pravilnost u rasporedu moguće usporediti s kristalnom strukturom tvari, koja se smatra najstabilnijom materijalnom strukturom. No, postoji čitav niz reakcijskih mehanizama prema kojima kemijske, fizikalne i mehaničke degradativne promjene dovode do destabilizacije ovakvih materijala. Važno je također istaknuti kako su ove štetne promjene u pravilu ireverzibilni procesi koji trajno oštećuju materijalnu konfiguraciju papirnog materijala. Za dostupnost i očuvanje informacija pohranjenih na papirnim materijalima nije potrebno tražiti metode da se ta struktura dodatno učvrsti i popravi, nego se treba usmjeriti na metode koje će spriječiti odvijanje štetnih promjena, što materijalne pretpostavke zaštite građe stavlja u prvi plan. Materijalne pretpostavke digitalne zaštite se razlikuju u odnosu na zaštitu papirne građe. Stabilnost strukture i svojstva materijala kao nositelja digitalnih informacija nisu presudni za dostupnost i očuvanje. Informacije u digitalnom obliku zahtijevaju dekodiranje prije nego postanu prepoznatljive i čitljive. Materijalna pretpostavka postupka dekodiranja pretpostavlja odvijanje fizikalnih i (elektro)kemijskih procesa, koji imaju kinetiku i mehanizam

---

⁷ Isto.

odvijanja. Dugoročnost i pouzdanost čitljivosti digitalnih informacija ne ovisi o materijalnom nositelju, već o stabilnosti ovih postupaka koji se odvijaju tijekom pohrane i pristupa informacijama. U digitalnoj zaštiti ključna rješenja ne treba očekivati u razvoju materijalnih nositelja, nego iznalaziti koncepte zaštite neovisne o materijalnim nositeljima, što organizacijske pretpostavke u digitalnoj zaštiti smješta u prvi plan.⁸

2.1. Aspekti zaštite i očuvanja pisane baštine

U zaštiti i očuvanju pisane baštine postoji pet ključnih aspekata. Prvi je strateško – teorijski aspekt koji uključuje planiranje na strateškoj razini, izradu programa, planova i politike zaštite na nacionalnoj razini unutar ustanove. Temelji se na suvremenim teorijskim spoznajama o zaštiti građe i praćenju dobre prakse. Strateško – teorijski aspekt upravljanja zaštitom moguće je sagledati kroz niz pitanja koja je potrebno razumjeti i na njih odgovoriti. Kako bi se ovaj aspekt još bolje shvatio potrebno je pregledati nacionalni i institucionalni kontekst te ulogu planiranja u zaštiti. Nacionalna je strategija zaštite bitna zbog nekoliko razloga. Ona usmjerava sve aktivnosti koje se provode u zaštiti baštine u državi te time pridonosi učinkovitoj i lakšoj organizaciji provedbe. Omogućuje jedinstveni nastup pred financijerima, jača kulturnu osviještenost unutar društva te pridonosi uspješnoj koordinaciji i nadzoru. Postojanjem nacionalne strategije zaštite pojedinačne ustanove će se lakše usmjeriti u svom poslovanju i donošenju odluka jer imaju nacionalne smjernice koje im pri tome pomažu. Ako ne postoje nacionalne smjernice, ustanove moraju djelovati samostalno. Kada govorimo o institucionalnom kontekstu, iz svrhe poslanja ustanove proizaći će svi daljnji koraci u upravljanju zaštitom. Analiza jakih i slabih strana može biti vrlo učinkovita u analiziranju i vrednovanju bilo koje djelatnosti neke ustanove pa tako i zaštite. Strateški element u ovom kontekstu podrazumijeva planiranje pa su temeljna pitanja koja se ovdje postavljaju postojanje politike, strategije ili plana ustanove, bilo općenitog za cjelokupno poslovanje ustanove ili specifičnog za određeno područje, kao što je zaštita.⁹ Važno je i je li planiranje

---

⁸ Isto, str. 7 - 8.

⁹ Krtalić, Maja. Modeli upravljanja zaštitom pisane baštine u knjižnicama. / doktorska disertacija. Zadar: Odjel za knjižničarstvo, 2010. Str. 21.

uobličeno u pisani dokument. Pisani su planovi i politike od velike važnosti i mogu biti pomoći u planiranju, donošenju odluka, savjetovanju ili upućivanju novih djelatnika u posao. Dokaz su ozbiljnosti i predanosti poslu, oni su živi dokument i treba ih redovito ažurirati i koristiti. Institucionalni kontekst podrazumijeva ne samo uspostavljanje vertikalnog odnosa prema nacionalnoj razini, već i horizontalno prema drugim sličnim ustanovama. *Benchmarking* je pri tome važan upravljački alat.¹⁰ Treba utvrditi postoji li ustanova slične vrste koja može poslužiti kao primjer dobre prakse te kako ona upravlja zaštitom svojih zbirki ili projektima. U strateško je planiranje potrebno uključiti i važna teorijska znanja te naći najbolji način kako bi ih se primijenilo u praksi određene ustanove. Nužan preduvjet svakog upravljanja zaštitom postojanje je jasne i precizne pisane politike zaštite koja je u svakom trenutku dostupna kao temelj i pomoć u donošenju odluka o zaštiti.¹¹ Temelj strateškog planiranja u upravljanju zaštitom čini izrada nekoliko pisanih dokumenata kao što su izjave o poslanju, politike, strategije i programa zaštite. Izjava o poslanju izjava je o svrsi neke ustanove, izrečena na jasan i precizan način. Politika zaštite proizlazi iz poslanja ustanove i predstavlja plan djelovanja u svrhu očuvanja građe. Ona može biti zasebno napisana ili biti dio zajedničke politike za poslanje neke ustanove. Treba razlikovati strategiju i politiku zaštite. Strategija daje odgovor na pitanje prioriteta u zaštiti, a politika odgovara na pitanje što, zašto i koliko dugo štiti. Iz strategije proizlazi program zaštite, a iz politike zaštite proizlazi strategija zaštite. Politika zaštite potrebna je na nacionalnoj razini, ali i na razini ustanove. Nacionalna politika bi trebala pružati jasnu odrednicu u zaštiti nacionalne baštine usmjeravajući kriterije odabira građe za zaštitu od nacionalnog interesa te upućivati temeljne principe na kojima se zasniva zaštita građe.¹² Unutar ovog aspekta vidljiv je doprinos dobrog planiranja i strateškog promišljanja u kvalitetnom upravljanju

---

¹⁰ Benchmarking kao pojam potječe iz ekonomskih znanosti - teorije upravljanja/menadžmenta i označava metodu unapređivanja konkurentnosti vlastitog poslovanja i učinkovitosti zadovoljavanja i potreba korisnika pomoću učenja od drugih, proučavanja drugih i poboljšavanja vlastitog poslovanja na osnovi onog što smo naučili. Katalenac, Dragutin. Mogućnosti primjene benchmarkinga u upravljanju knjižnicama. // Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje 4, 1/2 (2000), str. 31. Citirano prema: Vidak, Ivana. Benchmarking u knjižnici. // Zbornik radova Međimurskog veleučilišta 2, 2 (2011), str. 3. URL: <http://hrcak.srce.hr/74968> (2012-09-14)

¹¹ Krtalić, Maja. Modeli upravljanja zaštitom pisane baštine u knjižnicama. / doktorska disertacija. Zadar: Odjel za knjižničarstvo, 2010. Str. 22.

¹² Isto, str. 23 - 24.

zaštitom.¹³ Svako je strateško planiranje povezano s ekonomskim i financijskim okvirima djelovanja na nacionalnoj ili institucionalnoj razini. Ekonomsko – pravni aspekt uključuje upravljanje dostupnim financijskim resursima i pronalaženje dodatnih resursa za provođenje redovitih i izvanrednih aktivnosti zaštite, praćenje postojećih zakona, pravilnika i standarda te djelovanje u skladu s njima, kao i utjecanje na donošenje novih ili izmjenu postojećih pravnih dokumenata.¹⁴ Unutar ovog aspekta imamo ekonomski i pravni okvir. Nedostatak sredstava je veliki problem i treba ga prihvatiti kao činjenicu da ustanova nikada neće imati dovoljno financijskih sredstava za sve aktivnosti koje mora ili želi provoditi. Financiranje ovisi o statusu ustanove i dolazi od državnih ili lokalnih vlasti. Ako ustanova nije samostalna nego je u sastavu, ona ne raspolaže samostalno financijama te ovisi o upravi cjelokupne ustanove gdje ima samo jedan dio. Bez obzira na to, planiranje financijskog proračuna je vrlo važno.¹⁵ Planiranje omogućuje učinkovitu raspodjelu sredstava i daje ustanovi osjećaj nadzora nad sredstvima te podržava donošenje odluka. Kod planiranja proračuna svakako treba pregledati prošle proračune, strateške i izvedbene planove te ih usporediti. Važno je i razmotriti je li nedostatak financijskih sredstava razlog zbog kojeg pojedini programi ili projekti nisu realizirani ili godišnji plan nije ostvaren. Svakako treba iskoristiti sve mogućnosti dodatnog financiranja i sponzorstva koje su primjerene projektima i ciljevima organizacije.¹⁶ Dugoročno planiranje zaštite ovisi o stabilnoj strategiji financiranja koja osigurava provođenje svakodnevnih aktivnosti, ali i posebnih programa i projekata. Što će u nekoj ustanovi biti svakodnevna aktivnost, a što poseban projekt ovisi o stabilnosti financiranja unutar same ustanove.¹⁷ Pravni okvir čine zakonske regulative koje se odnose na knjižnicu, zaštitu, kulturna dobra i srodnu problematiku. Pravna se problematika može analizirati na međunarodnoj, nacionalnoj i institucionalnoj razini. Na nacionalnoj razini postoje zakoni o knjižnicama i drugim informacijskim ustanovama, pravilnici ili preporuke za zaštitu građe.¹⁸ Upravljanje zaštitom polazi od poznavanja pravnog okvira od institucionalne i lokalne do međunarodne razine te pozicioniranja aktivnosti ustanova

---

¹³ Isto, str. 33.

¹⁴ Isto, str. 20.

¹⁵ Isto, str. 34 - 35.

¹⁶ Isto, str. 35.

¹⁷ Isto, str. 36.

¹⁸ Isto, str. 40.

unutar okvira. Potrebno je razumjeti odnose između pravnog okvira i zaštite kulturne baštine. S jedne strane zakon propisuje obveze koje ustanove imaju prema očuvanju i zaštiti baštine te su dužne provoditi mjere zaštite, s druge bi strane trebali određivati posljedice za neprovođenje tih važnih aktivnosti. Za uspješno upravljanje zaštitom pisane baštine potrebno je da vodstvo knjižnice i osoblje budu upoznati sa zakonskom regulativom i odgovornostima koje iz toga proizlaze. Postavlja se pitanje jesu li sadržaji pravnih zakona koji se odnose na zaštitu kulturne baštine primjereni ili postoje nejasni, pogrešni ili zastarjeli dijelovi. To povlači i pitanje tko je odgovoran za donošenje zakona i koliko struka ima utjecaja na nju. Na kraju je važno reći kako ekonomski i pravni okvir ne smiju biti izgovor za nedostatak aktivnosti u zaštiti, također, treba imati viziju što učiniti ako se ovi okviri promijene ili što ako dođe do većih financijskih sredstava te kako ih najbolje upotrijebiti.¹⁹

Edukativni aspekt je također bitan. On obuhvaća pitanja edukacije osoblja, pitanja edukacije korisnika, edukaciju i osvještavanje šire javnosti te senzibilizaciju za problematiku zaštite i uopće važnosti zaštite pisane baštine. Prvo je pitanje koje to preduvjete treba imati netko da bi se bavio zaštitom, odnosno koja su znanja za to potrebna. Predrasuda koja predvladava je da se zaštitom bave samo obučeni stručnjaci kao što su konzervatori i restauratori. Kako bi se učinkovito provodila zaštita u nekoj knjižnici, nužno je da osoblje posjeduje temeljna znanja o preventivnoj zaštiti te da ima komunikaciju sa specijaliziranim stručnjacima koji ih mogu savjetovati. Kod dizajniranja i gradnje knjižnične zgrade ili postavljanja rasvjete, potrebno je obratiti pažnju na temeljna znanja o utjecaju svjetlosti na knjižničnu građu. Svi bi djelatnici knjižnice trebali razumjeti temeljna znanja, primjerice što sve uključuje zaštita knjižnične građe, tko se njome bavi i na kojoj razini, razumjeti osnovne značajke materijala knjižnične građe te zašto su podložni propadanju, razumjeti vrste i uzroke oštećenja knjižnične građe, poznavati osnove preventivne zaštite, znati reagirati u slučaju oštećenja, kome se obratiti u slučaju potrebe, shvatiti vezu između zaštite i ostalih funkcija knjižnice, upoznati se s dokumentima kao što su politika zaštite ili plan mjera za slučaj katastrofe ili inicirati njihovu izradu, ako već ne postoji. Uz temeljna znanja postoje i specifična znanja koja treba imati osoblje zaduženo za poslove zaštite. Takva su znanja slična

---

¹⁹ Isto, str. 41 – 42.

temeljnim, ali ih je potrebno razumjeti na dubljoj razini problematike i uzročno-posljedičnih veza te na razini upravljanja, primjerice: razumjeti što sve uključuje zaštita građe, koja je pri tom uloga i položaj stručnjaka za zaštitu i njegov opis djelovanja kao i odnosi prema osoblju, znati provoditi osnove preventivne zaštite te poticati ostalo osoblje na to, provoditi ispitivanja stanja fonda, uspostaviti komunikaciju s konzervatorima i restauratorima i tome slično.²⁰ Specifično znanje o upravljanju zaštitom treba imati administrativno osoblje i uprava knjižnice, ali i osobe zadužene za zaštitu pisane baštine na nacionalnoj razini. Dok specijalizirana znanja trebaju imati stručnjaci na tehničkoj razini koji se bave konzervacijom i restauracijom građe, ona uključuje primjenu konzervatorskih i restauratorskih metoda, tehnika i postupaka.²¹ Znanja o zaštiti potrebna su osoblju koje radi u knjižnici, ali i upravi koja ih vodi. Korisnici također imaju značajnu ulogu u poslovanju knjižnice i oni bi trebali posjedovati osnovna znanja koja obuhvaćaju: osviještenost o razlozima čuvanja građe, pravila rukovanja građom, čuvanje i korištenje građe u odgovarajućim uvjetima, štetnost izlaganja građe potencijalnim uzročnicima oštećenja i sl.²² Korisnike se može educirati o zaštiti na raznolike i kreativne načine, kao što su promidžbeni materijali (brošure, letci, poster, bookmarki), poruke dodane samoj građi, izložbe, audiovizualni materijali ili pojedinačne aktivnosti kao što su npr. plastične vrećice za knjige koje bi se dijelile za kišnih i snježnih dana. Također se mogu provoditi i radionice, predavanja, tiskati članci u različitim novinama i časopisima.²³ Sljedeći je materijalno – operativni aspekt upravljanja zaštitom. U ovom se aspektu realiziraju svi već opisani aspekti. Preduvjet uspješnog materijalno – operativnog djelovanja i realizacije ostalih aspekata je poznavanje stanja fonda i metodologije za njegovo ispitivanje.²⁴ Ovaj aspekt obuhvaća razumijevanje kako uvjeti pohrane i rukovanja djeluju na građu te što se sve može učiniti da se osigura njena trajnija zaštita te u skladu s tim primjereno djelovanje osoblja. Pri tome je važno poznavati raspoloživu tehničku infrastrukturu. Ako unutar knjižnice postoji poseban odjel za zaštitu, on u pravilu posjeduje ili brine o primjeni odgovarajuće opreme, preuvezivanju i manjim

---

²⁰ Isto, str. 43 - 44.

²¹ Isto, str. 45.

²² Isto, str. 49.

²³ Isto, str. 53.

²⁴ Isto, str. 59.

popravicima.²⁵ Ukoliko nema posebnog odjela niti osoblja važno je znati postoji li na nacionalnoj, ili lokalnoj razini, ustanova poput konzervatorskih ili restauratorskih odjela ili laboratorija. Tehnička infrastruktura podrazumijeva i postojanje i korištenje posebne opreme za nadzor mikroklimatskih uvjeta u skladištima. Operativni aspekt treba pratiti strateški zacrtane ciljeve. On podrazumijeva organizaciju provedbe aktivnosti zaštite. Važan je dio organizacije definiranje tko dodjeljuje poslove zaštite i tko ih provodi, koliko često te koliko uspješno. Analiza uvjeta pohrane, ispitivanje stanja fonda i promatranje navika osoblja i korisnika neizostavan su dio ovog aspekta u upravljanju zaštitom.²⁶ Ovaj je aspekt svakako nužan dio svih modela jer se u njemu realiziraju svi ostali. Na kraju imamo kulturološko – društveni aspekt koji uključuje određivanje i primjenjivanje kriterija vrednovanja i selekcije građe za čuvanje i zaštitu; stvaranje novih usluga, odnosno usluga s dodanom vrijednosti kao doprinos društvenom razvoju.²⁷ Logično je i razumljivo kako je bit zaštite očuvanje građe kao dijela kulturnog i društvenog identiteta i povijesti za buduće korištenje, no i ovaj aspekt treba pobliže razmotriti. On se očituje u ulozi koju knjižnica ima u društvu, u kontekstu svrhe prikupljanja i čuvanja građe i davanja na korištenje, ali isto tako i u kontekstu stvaranja novih usluga ili usluga s dodanom vrijednosti kao doprinos društvenom razvoju. Informacijske ustanove po svojoj se biti smatraju kulturnim ustanovama i obično su srce kulture i društvenih događanja određene sredine. Kako bi se bolje spoznala uloga koju knjižnica ima u društvu, potrebno je odrediti društveni kontekst u kojem djeluje. Ovo je lakše sagledati ako postoji poslanje ustanove. Samoj knjižnici mora biti jasno u čemu je njena vrijednost i doprinos te leži li njena snaga u uslugama, zbirkama, samom osoblju ili nečemu drugom. Potrebno je odrediti kakav je suodnos knjižnica i ostalih kulturnih i društvenih ustanova u nekoj sredini. Knjižnice često imaju definiranu ulogu, statičnu, ali stabilnu. Podrazumijevajuća je društvena pretpostavka da knjižnica nezaobilazna kulturna ustanova olakšava knjižnicama djelovanje jer ne moraju dokazivati svoju svrhu i boriti se za opstanak. Pretpostavka je i da su knjižnice zadužene za očuvanje baštine te da im u tome ne treba nikakva pomoć. Iz perspektive zajednice mora se postaviti pitanje kakvo je shvaćanje uloge knjižnice u društvu te prepoznaje li društvo knjižnicu kao čimbenik

---

²⁵ Isto, str. 88.

²⁶ Isto, str. 89.

²⁷ Isto, str. 20.

kulturnog i društvenog razvoja. O tome kako zajednica vidi knjižnicu ovisit će puno toga, posebno financijska sredstva, a kako uspješna zaštita ovisi o uspješnom cjelokupnom poslovanju i ona je povezana s ulogom same knjižnice u društvu. Kako bi se što bolje odgovorilo na ovo pitanje, potrebno je definirati što je određuje. Vrijednost usluga vrednuje se pokazateljima uspješnosti.²⁸ Vrijednost zbirke određuje se prema utvrđenim kriterijima jedinstvenosti, rijetkosti, materijalne vrijednosti, korištenosti i slično. Određuje se i prema tome tko su njezini korisnici te kako je i za što koriste. Kulturološko – društvena vrijednost zaštite očituje se u stvaranju novih usluga i usluga s dodanom vrijednosti koje doprinose društvenom i kulturnom razvoju. Ovdje je osobito došao do izražaja utjecaj digitalne tehnologije na zaštitu i prezentaciju knjižničnih zbirki. Velik je broj jedinica građe izašao na svjetlost dana preformatiranjem u digitalni oblik i postavljanjem u online okruženje. Digitalizacija je samo jedna od metoda preformatiranja sadržaja, a svakako po pitanju dugoročne zaštite preformatiranjem valja spomenuti mikrofilmiranje.²⁹ Za prenošenje građe na drugi medij preporučljivo je mikrofilmiranje zbog standardiziranog postupka te pohrane, umnažanja, korištenja, razmjene i digitalizacije građe. Moguće su i kombinacije metoda mikrofilmiranja i digitaliziranja građe.³⁰ Knjižnice su metodom digitalizacije u ruke dobile alat koji im omogućuje da gotovo trenutačno pokažu kakve sve vrijednosti imaju u svojim zbirkama, što mogu ponuditi te uz to opravdati svoju odgovornost za zaštitu. Zaštita građe time postaje neodvojiva od pristupa i prezentacije. To treba iskoristiti, no isto tako treba uvijek imati na umu kako zaštita građe djeluje tek kao cjeloviti sustav te da jedan postupak ne smije ići na štetu drugoga. Prezentacija neke digitalne zbirke može skrenuti pažnju društva na problem i potrebu zaštite izvornika, problem neprikladnih prostora i zgrada, a može biti i prilika da se redefiniraju poslanje i ciljevi knjižnice.³¹

---

²⁸ Isto, str. 91.

²⁹ Isto, str. 92.

³⁰ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005).

³¹ Krtalić, Maja. Modeli upravljanja zaštitom pisane baštine u knjižnicama. / doktorska disertacija. Zadar: Odjel za knjižničarstvo, 2010. Str. 92.

2.2. Okviri provedbe zaštite pisane baštine

Postoje četiri okvira u provedbi zaštite pisane baštine: pravni, financijski, obrazovni i institucijski. Analiza pravnog okvira značajnog za zaštitu pisane baštine u knjižnicama pokazala je da je pravnom regulativom zapravo pokriveno područje zaštite pisane baštine u knjižnicama, bilo da se radi o građi koja ima svojstva kulturnog dobra ili o knjižničnoj građi općenito koja se sva na neki način može smatrati kulturnom baštinom.³² Zakon o knjižnicama jasno određuje odgovornost knjižnica za zaštitu knjižnične građe, a Pravilnik o zaštiti knjižnične građe donosi pregled odgovornosti i precizira upute o provedbi zaštite. Zakonska regulativa je primjerena iako ne postoje jasne odredbe za nepoštivanje pravnih odredbi niti se vjerojatno doista provodi nadzor po tom pitanju. No nekoliko stvari ostaje nejasno. Deklarativno je istaknuto što sve treba činiti i na koji način, no pojavljuje se pitanje zašto se mnogo knjižnica suočava s toliko problema u provođenju zaštite građe. Druga je nejasnoća vezana uz građu koja ima svojstva kulturnog dobra. Ostaje nejasno koje su to značajke knjižnične građe kao kulturnog dobra, iako postoje detaljno razrađeni pravilnici. Navodi se kako je to građa određene povijesne, kulturne i umjetničke vrijednosti, no pitanje je kako u određenoj knjižnici procijeniti ima li neka građa svojstva potrebna kako bi se upisala u Registar kulturnih dobara. Pravilnik o Registru kulturnih dobara propisuje oblik, sadržaj i način vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske, no nema i konkretnu procjenu, budući da to radi posebno povjerenstvo.³³ Najbliža je definicija iz Pravilnika o mjerilima za utvrđivanje vrijednosti iz 2004. godine prema kojemu se vrijednost procjenjuje prema povijesnom podrijetlu predmeta, povijesnom, umjetničkom i kulturnom značaju predmeta; tržišnoj vrijednosti predmeta; ili drugim značajkama predmeta koje čine sastavnicu njegove umjetničke, kulturne ili povijesne vrijednosti kao što je način izrade, materijal i slično.³⁴ Uz nejasnoće oko određivanja je li neka knjižnična građa kulturno dobro, čini se da postoji i bojazan kako će, ako se određena građa registrira, to zahtijevati

---

³² Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Zaštita pisane baštine u knjižnicama – analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011), str. 42.

³³ Isto, str. 43.

³⁴ Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje vrijednosti pokretnina koje imaju kulturnu, umjetničku ili povijesnu vrijednost. Narodne novine br. 77/ 2004.

od ustanove sredstva i velike dodatne napore uz kazne ako se zaštita ne bude provodila kako je propisano. Naravno da nije rješenje kaznenim odredbama poboljšati stanje zaštite jer je postojeća pravna regulativa zapravo dobra, temelje učinkovitosti zaštite treba tražiti negdje drugdje.³⁵ Što se tiče financijskog okvira, najveći dio sredstava namijenjen kulturi i baštini, knjižničnoj djelatnosti i zaštiti dolazi iz državnog proračuna. Zaštita pisane baštine u knjižnicama dio je redovite knjižnične djelatnosti, sredstva se za nju izdvajaju iz ukupnih sredstava koja knjižnica prima za svoju djelatnost od svog osnivača. To su prvenstveno sredstva iz državnog, županijskog ili gradskog proračuna ili dio sredstava koja knjižnicama u sastavu dodjeljuje ustanova kojoj pripadaju. Osim proračunskih, manji dio sredstava dolazi iz drugih izvora. Prihodi od vlastitih usluga su relativno mali jer je knjižnična djelatnost neprofitna u svojoj biti. Različite vrste donacija, zaklada i ostalih mogućih sredstava nedovoljno su razvijeni u našem okruženju, a često i nedovoljno prepoznati. Kako će knjižnice raspodijeliti dobivena sredstva te hoće li i na koji način tražiti dodatne izvore sredstava, ovisi o njihovom poslovanju, prioritetima, strateškim i financijskim planovima. Često je prepreka iznalaženju dodatnih izvora sredstava nedostatak vremena, odnosno osoblja koje bi se tome posvetilo i u nekim slučajevima znanja o financijskom upravljanju. Također, aktivnosti zaštite često ostaju isključene iz planiranja proračuna, što zbog objektivno visoke cijene u nekim slučajevima, što zbog predrasude da sve aktivnosti zaštite iziskuju velika sredstva, a najčešće zbog toga što se zaista ne prepoznaje kao sastavni dio knjižničkog poslovanja. U obrazovnom okviru programi studija koji obrazuju stručnjake za rad u knjižnicama i drugim baštinskim ustanovama pokazuju kako je zaštita građe u njima zastupljena na zadovoljavajućoj razini. Najčešće je problematika zastupljena kroz nekoliko kolegija na preddiplomskom i diplomskom studiju. Zaštita je zastupljena i u programu Centra za stalno stručno usavršavanje (CSSU). Uočava se i nedostatak jasno definiranih znanja, vještina i kompetencija koje su struci potrebne kada je riječ o zaštiti a posebice o nedostatku prikladne obrazovne građe i oblika učenja temeljenih na jednostavnosti, praktičnosti i primjenjivosti. Analizirano je i obrazovanje stručnjaka za konzervaciju i restauraciju gdje se kao problem pokazao začarani krug koji nastaje između nedostatka

---

³⁵ Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Zaštita pisane baštine u knjižnicama – analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011), str. 43.

kvalificiranog i kompetentnog osoblja koje bi zadovoljilo potrebe za restauracijom građe i nemogućnost zapošljavanja više završenih studenata u postojećim laboratorijima i odjelima kojih nema mnogo.³⁶ Školovanje konzervatora - restauratora složen je i odgovoran posao. Radi se o izobrazbi stručnjaka koji obrađuju nenadomjestive izvornike koji su često i unikati velike povijesne, kulturne, znanstvene, vjerske, umjetničke, društvene ili gospodarske vrijednosti.³⁷

U kontekstu očuvanja i zaštite hrvatske pisane baštine, pojavljuje se cijeli niz tijela i ustanova. Neke su od njih izravno vezane za pisanu baštinu ili za ustanove koje o njoj skrbe, dok se drugi bave kulturnom baštinom općenito. Na strateškoj razini ključnu ulogu ima Ministarstvo kulture budući da utječe ono pravno, financijski i strateški uvelike na djelovanje knjižnica te uspostavlja odnose prema kulturnoj baštini na zakonodavnoj, nadzornoj, obrazovnoj, identifikacijskoj, istraživačkoj, normativnoj i korisničkoj osnovi. Za zaštitu pisane baštine u knjižnicama je značajno djelovanje nekoliko tijela Ministarstva kulture, a to su Uprava za zaštitu kulturne baštine, Uprava za knjigu i knjižnice, Uprava za kulturni razvitak. Uprava za zaštitu kulturne djelatnosti koja djeluje kroz odjele za nepokretnu te pokretnu i nematerijalnu kulturnu baštinu. Značajnu ulogu imaju i savjetodavna tijela kao što su Hrvatsko knjižnično vijeće i Hrvatsko vijeće za kulturna dobra. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu ima važnu ulogu u kontekstu zaštite pisane baštine u knjižnicama.³⁸ Matičnu djelatnost na državnoj razini obavlja, sukladno Zakonu o knjižnicama, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, dok matičnu djelatnost na drugim razinama obavljaju knjižnice koje na prijedlog Hrvatskoga knjižničnog vijeća odredi nadležni ministar kulture, odnosno ministar znanosti i tehnologije ili ministar prosvjete i športa, ovisno o vrsti knjižnice.³⁹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu je središte hrvatskog knjižničarskog sustava te kao takva ima obvezu poticati i provoditi zaštitu knjižnične građe, koja ima svojstvo kulturnog dobra kao, te predlagati i provoditi primarnu i preventivnu zaštitu na područje svoje matičnosti. Pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici djeluje Hrvatski zavod za knjižničarstvo u kojemu je predviđeno i uspješno popunjeno mjesto savjetnika za zaštitu

---

³⁶ Isto, str. 44.

³⁷ Usp. Mušnjak, Tatjana. Školovanje stručnjaka na području konzerviranja i restauriranja pisane baštine. Arhivski vjesnik 40 (1997), str. 65. URL: <http://hrcak.srce.hr/11065> (2012-03-01)

³⁸ Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu NSK. URL: <http://www.nsk.hr>. (2012-03-01)

³⁹ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 43/2001.

knjižnične građe, a koji brine o prikupljanju podataka o stanju očuvanosti knjižničnih fondova u Republici Hrvatskoj, koordinira matične službe u izradi planova preventivne zaštite knjižnične građe, pruža stručnu pomoć knjižnicama u izradi podzakonskih dokumenata o zaštiti knjižnične građe, vodi poslove vezane za odabir, pripremu i posudbu građe za izložbe i slično.⁴⁰ Na strateškoj je razini potrebno istaknuti i Hrvatsko knjižničarsko društvo koje kao predstavnik struke djeluje na promicanju i zagovaranju stručnih pitanja, obrazovanju i stvaranju stručne literature, izmjeni zakonodavstva te je posrednik između hrvatske i međunarodne knjižničarske struke. U kontekstu zaštite posebno treba promotriti stavku koja se odnosi na širenje svijesti o potrebi čuvanja kulturne baštine i sudjelovanja u njezinoj zaštiti koja se treba ostvariti kroz aktivnosti Komisije za zaštitu knjižnične građe. Takve slične komisije u strukovnim udrugama drugih zemalja često znaju imati važnu ulogu u poticanju i ostvarivanju preduvjeta za razvoj određene problematike. Na tehničkoj razini, onoj koja se bavi fizičkom zaštitom materijala knjižnične građe i baštine, djeluju prije svega konzervatorski i restauratorski odjeli i laboratoriji. Konzervatorski odjeli koji djeluju na županijskoj razini, ali su pod nadležnosti Ministarstva kulture, više su posvećeni nepokretnoj kulturnoj baštini. Kada je u pitanju restauracija i konzervacija građe na papiru, važnu ulogu imaju laboratoriji pri Hrvatskom državnom arhivu i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Operativna razina podrazumijeva ustanove koje skrbe o pisanoj baštini i čuvaju je u svojim fondovima te na temelju nje pružaju usluge zajednici. U kontekstu knjižnica, skrb, čuvanje i davanje na korištenje razlikuje se ovisno o kojoj se vrsti knjižnice radi. Vrste knjižnica zakonski su podijeljene prema namjeni i sadržaju fonda na nacionalne, narodne, školske, sveučilišne i visokoškolske, općeznanstvene i specijalne. Time je i baština pohranjena u njima različitog značaja pa i njena zaštita zahtijeva različite pristupe. U operativnom kontekstu javljaju se i druge ustanove povezane s kulturnom baštinom, poput arhiva, muzeja, galerija, crkvenih ustanova, privatnih zbirki i slično.⁴¹

---

⁴⁰ Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu NSK. URL: <http://www.nsk.hr>. (2012-03-01)

⁴¹ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Zaštita pisane baštine u knjižnicama – analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011), str. 46. URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-21)

2.3. Čimbenici u sustavu zaštite i očuvanja pisane baštine

Zaštita pisane baštine je važna i potrebna zbog povijesne i kulturološke vrijednosti te je preduvjet njihova očuvanja i prenošenja budućim naraštajima. Pisana se baština uobičajeno promatra kao skup jedinica koje u sebi sadrže baštinsku vrijednost, a pohranjene su na papiru. Svrha je zaštite pisane baštine sačuvati ju u njezinom izvornom obliku i zadržati njezinu prvotnu zadaću, dakle čitljivost, upravo zato da bi bila upotrebljiva za korisnike. S korisničke strane pak gledano, svrha je očuvati neku jedinicu građe za buduće naraštaje, što podrazumijeva trajno čuvanje.⁴² Nešto se može očuvati ako za njegovim očuvanjem postoji potreba, a to znači da se takva građa može prestati čuvati kada za njom više ne bude iskazana potreba. Građa se štiti da bi se mogla koristiti i to je prvotna svrha koja treba biti temelj svih aktivnosti zaštite. Iz ovog se konteksta može iščitati samo jedno, a to je da se građa štiti za korisnike sa svrhom njezine dugotrajne uporabe. Pri tome se zaštićuje od svih onih čimbenika i uzročnika koji će izazvati različite vrste oštećenja i time umanjiti mogućnost njezinoga trajnog korištenja. Čimbenici koji najviše utječu na propadanje pisane baštine su različiti utjecaji okoline kao što je vlaga, temperatura, svjetlost, kiselost te utjecaj čovjeka, odnosno rukovanje i skladištenje. Negativan se utjecaj može očitovati i oštećenjem same podloge, tj. papira, ili oštećenjem otiska. Svi se ti čimbenici svrstavaju u tri rizične skupine uzročnika koji dovode do oštećenja knjiga. U tome slučaju govorimo o fizikalnim oštećenjima koji uključuju utjecaje svjetla, topline i vlage, kemijskim oštećenjima koji se odnose na utjecaj kiselina i atmosferskih zagađivača, a mogu nastati i tijekom industrijske proizvodnje papira te biološki uzroci oštećenja koji zauzimaju važno mjesto među uzrocima oštećenja knjiga, a mogu potjecati iz biljnog (bakterije, plijesni) ili životinjskog svijeta (kukci, glodavci) te čovjeka. Kada se definiraju i prepoznaju uzroci propadanja pisane građe potrebno je odmah staviti prioritet na načine očuvanja iste te odgovoriti na pitanje tko je uopće zadužen za zaštitu. U tome kontekstu treba razumjeti nekoliko pojmova, a to su *zaštita*, *preventivna zaštita*, *restauracija* te *konzervacija*. Kako je sam pojam zaštita razjašnjen i definiran na samom početku, njega slijedi pojam *preventivna*

---

⁴² Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Aparac – Jelušić, Tatjana. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama – teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011), str. 3. URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-21)

zaštita koja podrazumijeva optimalne uvjete čuvanja i rukovanja građom, zaštitu tijekom korištenja u čitaonici, tijekom prijevoza izvan ustanove i tijekom izložbi, zaštitu izvorne pisane baštine prenošenjem na druge medije te poduzimanje preventivnih mjera u slučaju krađe, prirodnih katastrofa i ratova. Ovaj je stupanj zaštite najbolji jer sprječava veću štetu. Pod pojmom *konzervacija* podrazumijevaju se “(...) određeni postupci koji se provode radi usporavanja propadanja i produljenja trajnosti predmeta izravnim djelovanjem na njegova fizikalna ili kemijska svojstva”.⁴³ *Restauriranje* knjižnične građe i arhivskog gradiva kao prevladavajućeg dijela pisane baštine vrlo je zahtjevan i složen postupak koji se može definirati kao svaki zahvat koji, uz poštivanje konzervatorskih načela te na osnovi prethodnih spoznajnih istraživanja svih vrsta, nastoji, u granicama mogućeg, vratiti objektu njegovu relativnu čitkost i, gdje je to potrebno, uporabu.⁴⁴

Ako se pokuša odgovoriti na pitanje tko štiti građu i kako to treba učiniti, odgovori postaju manje jasni i razumljivi. Zaštita građe je odgovornost svakoga tko je na neki način s njom u dodiru. Definicija kaže kako su knjižnice kulturne i informacijske ustanove koje odabiru, nabavljaju, obrađuju, u fizičkome i obavijesnom smislu sređuju te čuvaju i daju na korištenje knjižničnu građu, a preko organiziranih službi pružaju raznolike usluge aktivnim i potencijalnim korisnicima. Iz toga se neupitno vidi da odgovornost za zaštitu leži na knjižnicama. No zaštita ne može i ne treba biti samo prepuštena knjižnicama.⁴⁵

2.4. Hrvatski kontekst zaštite i očuvanja pisane baštine

Kako bi se bolje razumio kontekst zaštite i očuvanja pisane baštine u Hrvatskoj potrebno je na samom početku opisati opći trend zaštite i očuvanja pisane baštine u međunarodnom kontekstu kroz povijest. Kada govorimo o samim počecima zaštite i očuvanja pisane baštine u svijetu, u knjižničarstvu i srodnim disciplinama, oni sežu u pedesete godine 20. stoljeća kada se intenzivira objavljivanje stručne literature i izdvajaju

---

⁴³ Isto, str. 6.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Usp. Tadić, Katica. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/katm.htm> (2012-11-20)

problemi najčešće vezani uz praktične potrebe ustanova koje skrbe o pisanoj baštini, nakon toga, 1960-ih godina, dolazi do financiranja nekoliko značajnijih istraživanja o zaštiti propadanja knjiga tiskanih na kiselom papiru. Poplava rijeke Arno u Firenzi 1966. godine i šteta koja je time nastala u Središnjoj nacionalnoj knjižnici pridonijela je razvoju novih tehnika i metoda u restauraciji i konzervaciji, kao i planiranju mjera zaštite građe u slučajevima katastrofe, a 1970-ih godinama uočljiva je povećana aktivnost u različitim područjima. Značajnije promjene i pomaci uočljivi su 1990-ih godina kada se zaštiti građe pristupa sveobuhvatnije i kada se provodi niz raznovrsnih aktivnosti kao što su nacionalni planovi zaštite te nacionalni programi preformatiranja. Vrhunac se dostiže početkom 21. stoljeća kada se otvaraju stručna i znanstveno-istraživačka pitanja vezana za zaštitu digitalnih dokumenata, zbirki i usluga, što za posljedicu ima postavljanje problematike upravljanja zaštitom u digitalnom okruženju u središte interesa stručnjaka i znanstvenika iz različitih disciplina.⁴⁶ Što se tiče zaštite u Hrvatskoj, značajnija promišljanja počinju 50-ih godina 20. stoljeća da bi se 1954. osnovao Središnji laboratorij za konzervaciju i restauraciju pri Hrvatskom državnom arhivu (HDA), a Tatjana Puškadija-Ribkin bila je prva voditeljica te se smatra i utemeljiteljicom restauratorsko-konzervatorske struke za papirnu građu. Godine 1955. izrađen je i hrvatski stroj za restauriranje metodom laminacije, "Impregnator". U to se vrijeme počinje izdavati i stručna literatura u kojoj je najčešće riječ o restauriranju i konzerviranju knjiga i dokumenata, a zatim općenito o čuvanju i zaštiti građe, najviše se pisalo u 1960-im i 1980-im godinama. Drugo značajno ime u području zaštite pisane baštine je svakako Vera Dadić koja je nastojala popularizirati tu problematiku objavljivanjem stručne literature i udžbenika. Može se reći da je stanje zaštite i poimanje zaštite pisane baštine u Hrvatskoj sredinom prošlog stoljeća bilo u potpunosti u skladu sa svjetskim dostignućima. Katastrofe izazvane Domovinskim ratom i poratno vrijeme tranzicije u političkom i ekonomskom smislu svakako nisu pogodovale izgradnji sustava u kojem će se dati prioritet zaštiti pisane baštine. Posljedice osjećamo i danas. Zaštita pisane baštine danas je u Hrvatskoj svedena uglavnom na tehničku razinu i obavlja se u nekoliko specijaliziranih laboratorija, a većina ih je u Zagrebu. Izgradnja kvalitetnog i

---

⁴⁶ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Aparac – Jelušić, Tatjana. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama – teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011), str. 9. URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-21)

sveobuhvatnog sustava zaštite pisane baštine posao je koji tek predstoji i u profesionalnom smislu predstavlja velik izazov.⁴⁷

3. Nakladništvo i knjižarstvo

Nakladništvo i knjižarstvo su važne gospodarske djelatnosti. Obje djelatnosti imaju početke koje sežu duboko u povijest. Jedan od najvažnijih i najvećih izuma za tiskanje knjiga bio je Gutenbergov tiskarski stroj koji je tiskao i prvu knjigu u Hrvata. Knjiga je tiskana Gutenbergovom tehnologijom a napisao ju je biskup Nikola Modruški pod naslovom *Oratio in funere Petri cardinalis s. Sixti*. Bio je to govor što ga je u Rimu održao biskup Nikola u povodu smrti kardinala Pietra Riarija. Knjižica je tiskana prvi put 1474. godine u Rimu, a zatim još pet puta u Rimu, Padovi i Rostocku u Njemačkoj. Tom knjižicom počinje dugi niz knjiga hrvatskih autora tiskanih na latinskom jeziku koje se objavljuju najčešće u susjednoj Italiji zbog brojnih i sjajno opremljenih tiskara, no hrvatski autori su također tiskali i u drugim europskim zemljama, pa i u Hrvatskoj.⁴⁸ Prve knjige koje su Hrvati tiskali u Italiji bile su napisane, na tada univerzalnom, latinskom jeziku. Samo tri godine nakon Nikole Modruškog, 1477. godine u Veneciji svoje knjige na latinskom jeziku tiskaju i Juraj Šižgorić, Koriolan Cipko i Šimun Hvaranin. Osim onih Hrvata koji su živjeli u hrvatskim zemljama i odande slali rukopise inozemnim tiskarima, bilo je mnogo Hrvata koji su živjeli, pisali i tiskali svoja latinska djela daleko od domovine zbog slabog razvoja tiskarstva u zemlji. Tako je i Marko Marulić pisao i na hrvatskom jeziku, ali najveći dio knjiga tiskao je na latinskome.⁴⁹ Latinski je tada bio univerzalni jezik, nasljeđen iz srednjeg vijeka kojim su se najprije humanisti, a zatim i kasniji pisci i znanstvenici, rado služili jer su se tako njihove knjige mogle čitati i u cijeloj Europi. To je bio glavni razlog što su Hrvati uporno tiskali svoje znanstvene knjige latinskim jezikom sve do 19. stoljeća.⁵⁰ Tiskanje knjiga i trgovanje knjigama bilo je za Veneciju važan izvor zarade pa su mletačke vlasti poticale osnivanje tiskara i nizom

---

⁴⁷ Usp. Hasenay, Damir. Osobni intervju. 26.7. 2009. URL: http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=17062 (2012-07-18)

⁴⁸ Stipčević, Aleksandar. Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga II. Od glagoljskog prvotiska (1483) do hrvatskoga narodnoga preporoda (1835). Zagreb: Školska knjiga, 2005. Str. 10.

⁴⁹ Isto, str. 12.

⁵⁰ Isto.

zakona i propisa osigurale tiskarima i knjižarima dobre uvjete za rad. Iz Venecije su knjige u hrvatske zemlje putovale dvama glavnim smjerovima. Najfrekventniji je bio morski put. Tim putem stizale su knjige koje su bile namijenjene čitateljima u primorskim gradovima i onima u unutrašnjosti Balkanskog poluotoka. Drugi smjer prodora knjiga iz Venecije prema hrvatskim zemljama išao je u sjevernu Hrvatsku, u Zagreb i Varaždin.⁵¹ Prvu tiskaru u Hrvatskoj u Zagrebu utemeljio je i vodio Pavao Ritter Vitezović. Uz velike teškoće i iznimna odricanja, uspješno je upravljao tiskarom od 1690. godine pa sve do katastrofalnog požara 1706. godine. Požar je uništio strojeve, ali i brojne rukopise, već tiskane knjige i dokumente koji su čekali na objavljivanje. Iz njegove tiskare izašle su knjige namijenjene širokim slojevima čitateljstva, ali i knjige posebno tiskane za probranu publiku, na hrvatskom i latinskom jeziku.⁵²

U hrvatskim je zemljama nešto kasnijih godina, točnije 1835. godine radilo samo devet tiskara, jedna u Zagrebu, Osijeku, Varaždinu, Karlovcu, Splitu, dvije u Zadru jedna u Dubrovniku i jedna u Rijeci. Iako je Dubrovnik stoljećima živio u duhu Europe, Dubrovnik je prvu tiskaru dobio tek krajem 18. stoljeća.⁵³ Odlučni i značajni preokret nastaje godine 1838. osnutkom tiskare Ljudevita Gaja. Ni jedna tiskara u cjelokupnoj povijesti hrvatskoga naroda nije osnovana s tako jasnom političkom i kulturnom zadaćom i ni jedna druga tiskara nije tako uspješno obavila svoju misiju kao Gajeve. Ljudevit Gaj je više od mnogih drugih u to vrijeme bio uvjeren u moć pisane riječi. Ubrzo nakon osnutka Gajeve tiskare uvidjelo se kolika je njezina važnost za preporodni pokret. U njoj će se tiskati i *Novine horvatzke* i njihov tjedni književni dodatak *Danica horvatzka, slavonska i dalmatinska*, kao i izdanja *Matice ilirske*, te mnogi proglasi, letci i druge tiskovine.⁵⁴ Tiskara Ljudevita Gaja tiskat će u kasnijim godinama i suvremene autore i djela književne baštine: Stanka Vraza, Pavla Štoosa, Ivana i Matije Mažuranića, Dimitrija Demetra, Mirka Bogovića, Petra Preradovića, Franje Račkog, Eugena Kvaternika i

---

⁵¹ Isto, str. 89 - 90.

⁵² Bratulić, Josip; Damjanović Stjepan. Hrvatska pisana kultura: izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća (1. svezak VIII. – XVII. stoljeće). Križevci, Veda, 2005. Str. 282.

⁵³ Usp. Čučić, Vesna. Prvi tiskari u Dubrovniku s popisom tiskane građe. // Hrvatsko knjižničarsko društvo 48, 3 - 4. (2005), str. 114. URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-30)

⁵⁴ Stipčević, Aleksandar. Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III. Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1835.) do danas. Zagreb: Školska knjiga, 2008. Str. 15.

drugih.⁵⁵ Tijekom Prvog svjetskog rata tiskarstvo, kao i nakladništvo, ulazi u krizu, ponajprije jer su tipografski djelatnici morali napustiti svoje poslove i otići u vojsku. Razdoblje od konca 19. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata posebno je važno za razvoj hrvatskoga tiskarstva i nakladništva u Istri. Vrijeme je to djelovanja prvih hrvatskih tiskara u Istri, Luginja i dr. i Josip Krmpotić u Puli te tiskare Tiskovnog društva u Pazinu. Tijekom svog djelovanja tiskara Luginja i dr. imala je bogatu nakladničku produkciju novina, knjiga, brošura i drugih tiskopisa. Najznačajniji nakladnički pothvat tijekom 19. stoljeća vezan je uz pokretanje lista *Naša sloga* koji je bio prvi i najdugovječniji list u vrijeme hrvatskog preporoda u Istri. Na stranicama ovog lista sačuvani su književni pokušaji i značajniji radovi književnika koji zauzimaju važno mjesto u književnosti hrvatskoga naroda.⁵⁶ Najzrelije razdoblje razvoja hrvatske knjižne produkcije u Istri prekinuo je Prvi svjetski rat. Prvi svjetski rat je kobno djelovao na sve izdavače i knjižare u zemlji, a osobito na male izdavače i tiskare. Jedna od njegovih posljedica bila je nestašica papira, a onaj manji dio papira koji je postojao na tržištu bio je vrlo nekvalitetan te je umanjivao vrijednosti publiciranih djela. Zbog nepovoljnih političkih prilika tijekom rata, tiskarska i nakladnička djelatnost počinje slabiti, a u međuratnom razdoblju koje je obilježeno talijanskom okupacijom Istre, hrvatsko nakladništvo i tiskarstvo doživljavalo je kontinuirane progone od strane talijanskih vlasti.⁵⁷ Uz izdavače s dugom tradicijom, koji su prije svega bili od nacionalnog značenja, osnivala su se i nova nakladnička poduzeća. Njihovom je pojavom intenzivirana izdavačka djelatnost, prije svega namijenjena obrazovanju, školstvu i stručnom usavršavanju. Broj čitatelja postupno se širio, a njihovim porastom i obujam potražnje za lijepom i dobrom knjigom.⁵⁸ U ovom ratnom razdoblju hrvatski knjižari i nakladnici pokušali su stanje i probleme svoje struke donekle barem popisati i opisati, javno iznijeti konkretne prijedloge i osvijestiti svoja htijenja za napredak domaćeg knjižarstva i nakladništva. Tim načinom željeli su potaknuti svoje kolege iz struke i sve one koji imaju veze s nastankom, distribucijom i konzumacijom knjige pa i samu državnu

---

⁵⁵ Bratulić, Josip; Damjanović, Stjepan. Hrvatska pisana kultura: izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od XVIII. do XXI. stoljeća. Križevci, Veda, 2007. Str.121.

⁵⁶ Usp. Bužleta, Nadia. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri 1859.- 1941. // Hrvatsko knjižničarsko društvo 48, 3- 4 (2005), str. 216. URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-30)

⁵⁷ Isto, str. 225.

⁵⁸ Kovač, Miha; Tomašević, Nives. Knjiga, tranzicija, iluzija. Zagreb: Naklada Ljevak, 2009. Str. 143-144.

i političku vlast da osiguraju i utvrde stroge društvene konvencije, jasna pravila ponašanja i na taj način omoguće normalniji život onima koji žive od knjige. Dakako, bio je to ujedno i javni apel za pomoć hrvatskoj kulturi u cjelini, s punom odgovornošću i sviješću kako je knjiga upravo medij koji je bio i ostao njezino trajno povijesno uporište.⁵⁹ Drugi svjetski rat je proizvodnju knjiga rascijepio na dva nepomirljiva tabora. Vrlo brzo nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske izglasana je 14. lipnja 1941. „Zakonska odredba o izvlastbi tiskara“ po kojoj „sve tiskare, koje su u vlasništvu dioničarskog društva, sa svim strojevima, inventarom, zemljištem i zgradama, sa zalihama, tiskarama potrebnog materijala, mogu biti državne i narodne potrebe izvlaštene u korist Nezavisne Države Hrvatske u roku od godinu dana.“ Tiskari nisu više mogli samostalno odlučivati što će tiskati. Tijekom Drugog svjetskog rata, sve do propasti NDH u svibnju 1945. godine, pojavila se i nestašica papira. Završetak Drugog svjetskog rata donio je korjenite promjene u nakladništvu i izdavaštvu. Nakladnička poduzeća osnovana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nestaju, a neka mijenjaju ime, nakladnički profil i direktore. Osniva se niz novih nakladničkih poduzeća, od kojih se neka specijaliziraju za određene vrste knjiga. Vrlo je važan bio osnutak „Leksikografskog zavoda Federativne Narodne Republike Jugoslavije“ s ambicioznim planovima za izdavanje općih, nacionalnih i stručnih enciklopedija, leksikona, retrospektivnih bibliografija i drugih referentnih publikacija. Osnovan je na poticaj Miroslava Krleže koji je dugo i bio direktor te kuće. Među njima je bio i Mate Ujević koji je postavljen za pomoćnika direktora i glavnog organizatora posla u Zavodu. Velik je broj enciklopedija, leksikona i drugih izdanja toga zavoda, pa i retrospektivnu bibliografiju priloga u periodičnim publikacijama u 14 knjiga, no jedan od najvažnijih projekata je Hrvatski bibliografski leksikon.⁶⁰ U crkvenoj nakladi je, u prvim godinama nakon završetka rata, tiskan niz knjiga liturgijskog i pastoralnog sadržaja, molitvenici i slična literatura. Naizgled su to bili tiskopisi vrlo skromna izgleda, na lošem papiru i loše uvezani, od kojih mnogi nisu sačuvani. Neke su se knjige umnožavale samo u pet do šest primjeraka na običnome pisaćem stroju. Prepisivanje pisaćim strojem uz uporabu indigo – papira započelo je 1950. godine, a kada su potrebe za vjerskim knjigama narasle, nabavljen je ciklostil

---

⁵⁹ Matičević, Ivica. Iz povijesti hrvatskoga knjižarstva i nakladništva. Zagreb : Ex libris, 2010. Str. 7.

⁶⁰ Stipčević, Aleksandar. Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III. Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1835.) do danas. Zagreb: Školska knjiga, 2008. Str. 47 - 48.

kojim se mogao umnožiti velik broj primjeraka. U Zagrebu su se umnožavanjem vjerskih knjiga najčešće bavile časne sestre Družbe sestara Naše Gospe u samostanu. „Tiskara“ s ciklostilom proradila je tek 1955. godine, a poticaj za njezin rad dao je fra Ante Antić koji je sam pisao, prevodio i poticao druge na prevođenje. U samostanu Družbe sestara Naše Gospe umnožavali su se i prvi brojevi *Glasa Koncila*. To je list koji se izdaje i do dana današnjeg te je jedan od najvažnijih izdanih listova Crkve u Hrvata.⁶¹ Gospodarske i političke krize koje su, posebice potkraj osamdesetih godina svom žestinom razarale prijašnju ideološku „monolitnost“ u partijskim redovima, omogućile su u kasnim osamdesetim godinama pojavu novih zamisli o financiranju proizvodnje i distribucije tiskane riječi. Osnutak demokratskih političkih stranaka 1989. godine označio je kraj totalitarne vladavine u Hrvatskoj, a Domovinski rat će rezultirati stvaranjem demokratske i slobodne Republike Hrvatske. U prijelaznom vremenu od diktature do demokracije novinsko je tržište bilo preplavljeno velikim brojem listova novonastalih stranaka te knjiga slobodnog sadržaja. Svaka od tih stranaka izdavala je neko glasilo. Kolporteri su ponovno izvikivali na ulicama naslove novina, a prodavači na trgovima, kolodvorima morali su svakih nekoliko dana širiti svoje improvizirane stolove na kojima su poslagali novine zbog njihova sve većeg broja. Činjenica da su se tiskovine mogle tiskati i slobodno prodavati po ulicama i trgovima dokaz je da je totalitarni režim doživio potpuni kraj. Agresija srpsko – crnogorske vojske na Hrvatsku i početak Domovinskog rata 1990. godine u potpunosti će promijeniti položaj knjige i pisane riječi u društvu. Stari komunistički nakladnici i knjižarska mreža urušili su se zajedno s totalitarnim režimom, a petogodišnja okupacija trećine teritorija države velika ratna razaranja i loše gospodarsko stanje kao posljedica nametnutog rata, poremetilo je normalni život knjige od proizvodnje i distribucije do čitanja. U Hrvatskoj se zbog okupacije trećine teritorija raspala knjižarska mreža, izgubljeno je mnogo šire jugoslavensko tržište za plasiranje izdanja pojedinih nakladnika, uništene su mnoge narodne i školske knjižnice, životni je standard drastično pao u prvim godinama rata. Nažalost, velika nakladnička poduzeća nestajala su jedna za drugom, sama struktura tiskanih knjiga drastično se promijenila, kao i onih koje su čitatelji tražili i čitali. Poremećaji koje je izazvao rat i nastale društvene promjene prvi su uspjeli prevladati upravo nakladnici i izdavači. U jeku najtežih borbi s okupatorom

---

⁶¹ Isto, str. 50 - 51.

nicalo je mnogo malih nakladničkih poduzeća. Godine 1993. osniva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici „Hrvatski ured za ISBN“ (International Standard Book Number) koji je počeo voditi statistiku o nakladnicima i knjigama.⁶² O kvaliteti knjiga koje izlaze od stvaranja nove Hrvatske govore naslovi i nizovi koji su pokrenuti. Nikada u ranijoj povijesti hrvatskoga nakladništva nije tiskano toliko mnogo fundamentalnih sinteza, kritičkih izdanja starih hrvatskih pisaca, toliko časopisa iz svih znanstvenih područja, toliko sjajnih monografija iz područja nacionalne povijesti, filologije, povijesti književnosti i prirodnih znanosti, toliko sabranih djela hrvatskih književnika poput Miroslava Krleže, Marijana Matkovića, Milana Begovića, toliko memoarskih knjiga i drugih djela. Zapravo su dva razloga dovela do procvata hrvatske knjige. Prvi razlog leži u pobuđenosti intelektualnog poleta koji je bio sastavni dio općeg nacionalnog duhovnog pokreta rođenog i potaknutog stvaranjem slobodne i demokratske države. Drugi je razlog također povezan sa slobodom pisane riječi. Hrvatski se narod tijekom svoje duge povijesti nije mogao slobodno razvijati, a stvaranjem Republike Hrvatske oslobođena je silna intelektualna energija neviđena u povijesti hrvatskoga naroda. Ovim burnim razvojem nakladništva u Hrvatskoj dolazi do velikih promjena u tehnologiji proizvodnje knjiga i novina. Pomoću revolucionarnih tehnoloških novosti u mnogočemu će se promijeniti i proizvodnja knjiga, distribucija i korištenje pisanim, odnosno snimljenim tekstom. Potkraj devedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatsku dolazi i tzv. elektroničko nakladništvo.⁶³

3.1. Definicija i opseg djelatnosti

Nakon pregleda nekoliko definicija nakladništva i knjižarstva zapaža se različito shvaćanje ove važne gospodarske djelatnosti. Rječnik hrvatskog jezika tako za knjižarstvo navodi kako je to znanost o knjizi kao proizvodno – kulturnoj činjenici, dok za nakladništvo nema definicije.⁶⁴ Autor Vladimir Anić definira knjižarstvo kao ukupnost djelatnosti na knjizi i oko knjige, te kao rad na izdavanju i raspačavanju knjiga,

---

⁶² Isto, str. 54.

⁶³ Isto, str. 56 - 58.

⁶⁴ Rječnik hrvatskog jezika. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Školska knjiga, 2000.Str. 639.

muzikalija itd.⁶⁵ Definicije o nakladništvu nema ni u njegovom rječniku. Prema hrvatskom enciklopedijskom rječniku nakladništvo je definirano kao djelatnost nakladnika.⁶⁶ Knjižarstvo je definirano isto kao i kod autora Anića, to jest kao ukupnost djelatnosti na knjizi i oko knjige, rad na izdavanju i raspačavanju knjiga, muzikalija itd.⁶⁷ Dok su autori Kovač i Tomašević za nakladništvo napisali kako ono kao i svaka druga gospodarska grana ima osnovni cilj, a to je profit.⁶⁸

Nakladnička je djelatnost u Hrvatskoj od izuzetne važnosti jer pomoću nje hrvatska kultura i poznata djela naših autora pronalaze svoje mjesto u svjetskim knjižarama i knjižnicama. Važnu ulogu u potpori nakladničke djelatnosti ima Ministarstvo kulture Republike Hrvatske koje pruža pomoć u obliku financiranja programa. Potpora se dodjeljuje nakladnicima za izdavanje vrijednih knjiga za čije je objavljivanje potrebno osigurati posebna sredstva za istraživački, književno-povijesni ili osobito zahtjevan prevodilački rad kao i za iznimna pjesnička, prozna i književno-esejistička djela, naročito suvremene domaće produkcije.⁶⁹ Također se podupire objavljivanje knjiga na tri razinama: lokalnoj, županijskoj i državnoj. Na lokalnoj i županijskoj razini potpora se uglavnom sastoji od financijskih donacija za objavljivanje pojedinih izdanja, a na državnoj od donacija i otkupa objavljenih naslova za potrebe knjižnica.⁷⁰ Hrvatski nakladnici i knjižari imaju svoju Zajednicu i njenom članicom mogu postati trgovačka društva koja u svojoj djelatnosti imaju izdavanje knjiga, distribuciju i prodaju knjiga do krajnjeg korisnika, a članovi su Hrvatske gospodarske komore, kulturne i znanstvene institucije u zemlji te fizičke osobe koje svojom djelatnošću unapređuju nakladničku ili knjižarsku djelatnost ili se njome bave u okviru svoje redovne djelatnosti. Zajednica se bavi problematikom nakladničke i izdavačke djelatnosti i potiče njezin razvoj. Zajednica svoj rad temelji na tri grupe aktivnosti: na promjeni zakonodavstva oko poboljšanja stanja nakladničke djelatnosti i knjige, na usklađivanju međusobnih odnosa u grafičkoj, izdavačkoj i knjižarskoj djelatnosti; sudjelovanje u organizaciji sajмова. Sama Zajednica

---

⁶⁵ Aniće, Vladimir. Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb: Novi Liber, 2005. Str. 582.

⁶⁶ Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb: Jutarnji list; Novi Liber, 2004. Str. 292.

⁶⁷ Isto, str. 125.

⁶⁸ Kovač, Miha; Tomašević, Nives. Knjiga, tranzicija, iluzija. Zagreb: Naklada Ljevak, 2009. Str. 66.

⁶⁹ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=403> (2012-03-29)

⁷⁰ Jelusić, Srećko. Izgradnja infrastrukture knjige i čitanja u Hrvatskoj: pogled nakladnika. // Hrčak: glasilo Hrvatskoga čitateljskog društva 1, 17 (2003), str. 6.

nema svoja novčana sredstva i članstvo je dragovoljno.⁷¹ Postoji i Udruga hrvatskih nakladnika, to je slobodno i dobrovoljno udruženje nakladnika sa sjedištem u Republici Hrvatskoj. Udruga je obnovljena 8. veljače 2001. godine, kao preteča Udruga hrvatskih nakladnika (kratica UHNA) slobodno je i dobrovoljno udruženje nakladnika sa sjedištem u Republici Hrvatskoj, koja je formalno osnovana i registrirana 19. listopada 1998. Udruga se bavi unaprjeđenjem nakladničke djelatnosti te ostvarivanjem i zaštitom poslovnih interesa udruženih članica u gospodarskom, kulturnom i političkom pogledu pred zakonodavnim i institucionalnim tijelima, ali i zastupanjem u suradnji sa srodnim savezima i udrugama unutar i izvan zemlje, strukovna, neprofitna udruga koja se izdržava vlastitim novcem od članarina. UHNA organizira prodajnu izložbu knjiga po promotivnim cijenama i nenametljivo potiče pojačano zanimanje građanstva za književnost i čitanje. U sajamskim izložbama knjiga sudjeluje pedesetak nakladnika koji pomoću takve slobodne ponude knjigom dopiru i do čitatelja koji inače zaobilaze knjižare. Mnoge su domaće nakladničke kuće članovi ove Udruge: Školska knjiga, Profil International, Naklada Pavičić, Kašmir promet, Verbum. Nova knjiga Rast i drugi.⁷² Nakladnici i knjižari uspješno prepoznaju i ispunjavaju potrebe i očekivanja korisnika jer knjige imaju jednu karakteristiku koja ih razlikuje od drugih kreiranih djela: one se poklanjaju najviše od svih drugih kreativnih proizvoda, a nova ili popularna knjiga ima, uz to, i biljeg novine ili mode.⁷³

3.2. Uloga nakladničke i knjižarske djelatnosti u promicanju hrvatske pisane baštine

Vrijednost kulturne baštine i nužnost njezinog dugoročnog očuvanja i zaštite razumljivi su sami po sebi. Bez očuvane kulturne baštine se ne može govoriti ni o identitetu, povijesti ili kulturi nekoga naroda u cjelini i njegovih pojedinaca.⁷⁴

---

⁷¹ Zajednica nakladnika i knjižara. URL: <http://hgk.biznet.hr/hgk/tekst.php?a=b&page=tekst&id=1090> (2012-03-28)

⁷² Udruga hrvatskih nakladnika. URL: <http://www.uhna.hr/> (2012-03-28)

⁷³ Sindikat grafičke i nakladničke djelatnosti Hrvatske. URL: <http://www.unicro.hr/> (2012-03-29)

⁷⁴ Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Šimunić, Zrinka. Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine – temeljna znanja i njihov prijenos u praksu. // Život i škola 57, 25 (2011), str. 61.

Knjižarstvo i nakladništvo postaju krucijalne djelatnosti u promicanju kulturne baštine. Za vrijeme 20. i 21. stoljeća knjizi se kao proizvodu u svim segmentima procesa, od nastajanja do krajnjeg korištenja, pristupa interdisciplinarno.⁷⁵ Promišljenim se odnosom prema tako važnoj djelatnosti o kojoj ovisi njegovanje jezičnog i kulturnog identiteta svakog naroda na najbolji mogući način promiče kulturna baština. I Hrvatska je, kao vrlo mlada država u europskom kontekstu, počela razvijati sustavnu brigu o knjizi i nakladništvu.⁷⁶ Hrvatski nakladnici se svojim vrijednim radom sve više probijaju izvan granica naše države. Najbolji je primjer za to dala nakladnička kuća Kašmir promet koja je zahvaljujući uspješnim nastupima hrvatskih nakladnika dječje knjige na Sajmu dječje knjige u Bologni i Sajmu knjiga u Frankfurtu te u Japanu uz pomoć nakladnika Shoraisha iz Kyota objavila 'Priče iz davnina' Ivane Brlić Mažuranić, s originalnim ilustracijama Vladimira Kirina iz 1923. Hrvatska dječja knjiga je time ponovno opravdala poticaje Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Ministarstva gospodarstva i zagrebačkog Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport za nastupe hrvatskih nakladnika dječje knjige na europskim sajmovima. Takvi bi pothvati trebali biti još veći poticaj za još bolju potporu nastupa nakladnika hrvatske dječje knjige na svjetskim sajmovima.⁷⁷

U isto je vrijeme uloga knjige u društvu u specifičnoj situaciji zbog sve izraženijeg multimedijalnog okruženja.⁷⁸ Nakladništvo u Hrvatskoj doživljava temeljite preobrazbe jer se mijenja oblik vlasništva nakladničkih poduzeća koja su preživjela promjenu političkog sustava. Nestali su raniji oblici kontrole izdavaštva dok se tržište radikalno smanjilo.⁷⁹ Sveprisutna komercijalizacija zahvatila je knjigu i svela ju na robu. Tom je činjenicom ugroženo vrijednosno promicanje kulturne baštine jer je financijski i tržišni aspekt postao važniji od kvalitete i značaja. Uz medijsku marginalizaciju knjige, dodatni elementi kojima se otežava istinsko promicanje kulture su: neujednačena knjižarska i knjižnična mreža, pitanje intelektualnog vlasništva i razine profesionalizma u

---

⁷⁵ Jelusić, Srećko. Izgradnja infrastrukture knjige i čitanja u Hrvatskoj: pogled nakladnika. // Hrčak: glasilo Hrvatskoga čitateljskog društva 1, 17 (2003), str. 3.

⁷⁶ Isto, str. 4.

⁷⁷ Tportal. URL: <http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/81641/Objavljeno-japansko-izdanje-Prica-iz-davnina.html> (2012-07-18)

⁷⁸ Usp. Jelusić, Srećko. Izgradnja infrastrukture knjige i čitanja u Hrvatskoj: pogled nakladnika. // Hrčak: glasilo Hrvatskoga čitateljskog društva 1, 17 (2003), str. 5.

⁷⁹ Isto.

nakladništvu.⁸⁰ Ovisno uporište profesionalizacije nakladništva i knjižarstva u Hrvatskoj bi trebalo tražiti među onim nakladnicima i knjižarima koji sustavno objavljuju i distribuiraju izuzetno kvalitetna izdanja.⁸¹

Podupire se objavljivanje knjiga na trima razinama: lokalnoj, županijskoj i državnoj. Na lokalnoj i županijskoj se razini potpora uglavnom sastoji od financijskih donacija za objavljivanje pojedinih izdanja, a na državnoj od donacija i otkupa objavljenih naslova za potrebe knjižnica.⁸² Tako država godišnje izdvaja za knjige do pedeset milijuna kuna, a za otkup knjiga godišnje se potroši 15-20 milijuna kuna.⁸³ Postoji i Udruga hrvatskih nakladnika, za koju smo rekli već kako je slobodno i dobrovoljno udruženje nakladnika sa sjedištem u Republici Hrvatskoj.⁸⁴

Velikim pogodnostima pojedine nakladničke kuće uspijevaju privući kupce i čitatelje. Tako je i 2010. godine povodom svog 20. rođendana, izdavačka kuća Algoritam tijekom cijele veljače častila kupce akcijom 2 za 1, a na sam rođendan, 7. veljače, knjige su se mogle nabaviti po cijeni od samo jedne kune. Rođendanska akcija 2 za 1, kao i knjige po cijeni od samo jedne kune, odnosila se na odabrane naslove iz Algoritmove naklade te odabrane videoigre. Za kupnju knjige po cijeni od jedne kune potrebno je bilo predočiti kupone koji su se mogli nabaviti u svim Algoritmovim Bookshopovima, a bilo je moguće kupiti maksimalno 20 knjiga.⁸⁵

Kroz trideset odabranih nakladničkih kuća o kojima je riječ u sljedećem poglavlju, iza kojih stoje uspješni knjižari te godine njihova rada i iskustva, dolazimo do istinske spoznaje o važnosti nakladnika u očuvanju kulturne pisane baštine. Uz Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu, kojoj je čuvanje knjižne baštine temeljna zadaća, i mnoge druge narodne i školske knjižnice čuvaju rukopise, književne ostavštine, zavičajne i specijalne zbirke.⁸⁶

---

⁸⁰ Isto, str. 8.

⁸¹ Isto, str. 9.

⁸² Isto, str. 6.

⁸³ Sindikat grafičke i nakladničke djelatnosti Hrvatske. URL: <http://www.unicro.hr/> (2012-03-29)

⁸⁴ Udruga hrvatskih nakladnika. URL: <http://www.uhna.hr/> (2012-03-28)

⁸⁵ Tportal. URL: <http://www.tportal.hr/kultura/knjizevnost/54335/Knjige-za-jednu-kunu-u-Algoritmu.html> (2012-07-18)

⁸⁶ Usp. Javor, Ranka. Baština i promocija hrvatske dječje knjige. // Muzeologija 43/44 (2007), str. 391.

4. Kontekstualna analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti od 2009. do 2011. – uloga nakladnika i knjižara u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine

Istraživanje važnosti uloge nakladnika i knjižara u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine potaknuto je nedostatkom analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti. Nakladnička i knjižarska djelatnost kroz promicanje hrvatske pisane baštine upoznaje hrvatsku širu društvenu zajednicu s vlastitim jezikom, kulturom i baštinom. Bogata i dragocjena hrvatska pisana baština ima važnu ulogu u očuvanju tradicije i poštivanja vlastitog identiteta.

Istraživanje je provedeno za razdoblje od 2009. do 2011. godine pregledom misija trideset hrvatskih nakladnika.

4.1. Nakladnici i njihove misije

Za istraživanje je prema kriteriju različitih poslovnih politika izuzeto trideset nakladnika. Većina je nakladnika specijalizirana za određeno područje. Tako je npr. nakladnička kuća Kosinj specijalizirana za izdavanje knjiga o odgoju i roditeljstvu, kao i stručne literature za nastavnike i druge stručnjake koji rade s djecom, a npr. Srednja Europa je specijalizirani izdavač povijesne literature.

1. Algoritam d.o.o.⁸⁷ je renomirani nakladnik, distributer strane i domaće knjige te udžbenika za učenje stranih jezika. U Hrvatskoj drži primat u prodaji strane literature i multimedijalnih proizvoda te je vodeći na polju distribucije udžbenika za strane jezike.

2. "Alt F4 d.o.o. - Bulaja naklada"⁸⁸ je tvrtka koja postoji od 1998., a specijalizirana je za elektronsko izdavanje knjiga, edukativnih i kulturnih sadržaja. Uglavnom se bavi produkcijom i izdavanjem interaktivnih multimedijjskih sadržaja i filmom, a najpoznatiji su po nagrađivanom međunarodnom projektu "Priče iz davnine", nastalom prema čuvenim bajkama Ivane Brlić Mažuranić.

---

⁸⁷ Algoritam. URL: <http://www.algoritam.hr> (2011-11-28)

⁸⁸ Bulaja naklada. URL: <http://www.bulaja.com/> (2011-11-29)

3. **C.A.S.H. – Histria Croatica**⁸⁹ osnovan je 1992. godine kao rezultat dugogodišnjeg iskustva u nakladništvu i tiskarstvu vlasnika tvrtke Elma Cveka te kao sredstvo za ostvarivanje jasne i dugoročne vizije zavičajnog istarskog nakladništva. U proteklih je trinaest godina C.A.S.H. razvio djelatnost i izvan početnih zacrtanih okvira, posvetivši znatan dio svojih ljudskih i materijalnih resursa promicanju ne samo zavičajne, istarske, tematike, već i poticanju novog pristupa ljudskim potencijalima te upoznavanju hrvatske čitalačke publike s nekim od najznačajnijih svjetskih autora uspješnica.

4. **Ceres**⁹⁰ je nakladnička kuća koja od samoga početka postojanja ustrajno radi na promicanju značajnijih suvremenih i klasičnih djela hrvatske i svjetske književne baštine. U relativno kratkom razdoblju postojanja (blizu 20 godina), kuća je stekla ugled i kod čitatelja i u književnim i znanstvenim krugovima.

5. **Durieux**⁹¹ je tvrtka osnovana 1990. godine. Poduzeće se bavi izdavaštvom i grafičkim uslugama. Na području grafike i tiska surađuje s uglednim časopisima i izdavačima kao što je Matica hrvatska Dubrovnik, Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Hrvatsko društvo pisaca, Institut za javne financije, Inter-Univerzitetski centar u Dubrovniku i mnogi drugi. Do sada je za druge nakladnike grafički pripremila i opremila preko 1.500 knjiga, časopisa i drugih publikacija. S prvim se izdanjima Durieux pojavio na Frankfurtском sajmu knjiga 1991. Godine i to na poziv Hrvatskog centra PEN-a. Od tada do danas, publicirali su više od 200 naslova. Glavninu programa čine suvremeni pisci iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Slovenije, Srbije i Crne Gore.

6. **Dvostruka duga**⁹² je nakladnička kuća posvećena izdavanju knjiga koje istražuju mogućnosti čovjekova duha i tijela, ukazuju na blizak odnos čovjeka i prirode te načine putem kojih se može sačuvati dragocjeni planet na kojemu živimo.

7. **Ex libris**⁹³ je nakladnička kuća koja u svom programu posebno njeguje hrvatsku književnu, jezičnu, likovnu i spomeničku baštinu. Mnoga su dosad objavljena izdanja

---

⁸⁹ C.A.S.H. – Histria Croatica. URL: <http://www.cash.hr> (2011-11-29)

⁹⁰ Naklada Ceres. URL: <http://www.ceres.hr/> (2012-02-10)

⁹¹ Tvrtka Durieux. URL: <http://www.durieux.hr> (2012-02-10)

⁹² Dvostruka duga. URL: <http://www.dvostrukaduga.hr/> (2012-02-10)

tiskana nerijetko prvi put, ili su, pak, ponovno tiskana uz novu kritičku prosudbu te su na taj način konačno postala i sastavnim dijelom hrvatskoga korpusa gore spomenutih područja.

8. **Hena Com**⁹⁴ je nakladnička kuća utemeljena 1995. godine Nakladnički program obuhvaća lijepu književnost, publicistiku, stručnu knjigu, priručnike o pedagogiji i zdravom životu, dječju knjigu i slikovnicu te školsku lektiru.

9. **Jesenski i Turk**⁹⁵ je nakladnički odjel osnovan 1997. godine, a ubrzo nakon tog postaje i odjel distribucije knjiga. Profil kuće je kvalitetna literatura birana i rađena s idejom promicanja kulture čitanja i promišljanja kroz popularizaciju pojedinih područja, tematiziranje aktualnih društvenih, političkih i kulturalnih pitanja, promoviranje novih kvalitetnih autora uz one već etablirane, s posebnim naglaskom i na kvalitetnu i inovativnu ukupnu prezentaciju – koncept, sadržaj i vizualni identitet knjige.

10. **Kašmir promet**⁹⁶ je nakladnik koji u svom izdavačkom programu objavljuje knjige za djecu i mladež, pri tome podupire stvaralaštvo domaćih autora, kako pisaca, tako i ilustratora.

11. **Kosinj**⁹⁷ je nezavisna izdavačka kuća iz Zagreba. Specijalizirani su za izdavanje knjiga o odgoju i roditeljstvu, kao i stručne literature za nastavnike i druge stručnjake koji rade s djecom.

12. **KruZak**⁹⁸ je izdavačka kuća osnovana 1994. godine. Objavljuje literaturu iz područja filozofije i popularne znanosti. Od 2001. objavljuje filozofski časopis na engleskom jeziku pod nazivom Croatian Journal of Philosophy.

---

⁹³ Ex libris. URL: <http://www.exlibris.hr> (2011-11-28)

⁹⁴ Hena Com. URL: <http://www.hena-com.hr> (2011-11-29)

⁹⁵ Jesenski i Turk. URL: <http://www.jesenski-turk.hr> (2011-11-28)

⁹⁶ Kašmir promet. URL: <http://www.kasmir-promet.hr/> (2011-11-29)

⁹⁷ Naklada Kosinj. URL: <http://www.naklada-kosinj.hr> (2011-11-29)

⁹⁸ KruZak. URL: <http://www.kruzak.hr> (2011-11-28)

13. Kršćanska sadašnjost d.o.o.⁹⁹ je izdavačka i nakladnička kuća, a njezini počeci sežu u 1968. godinu. U njenim izdanjima naći će se kvalitetna duhovna i teološka izdanja napisana ili pripremljena od hrvatskih i stranih najboljih stručnjaka. Tu je i hrvatski prijevod Biblije i velik broj biblijskih izdanja te posebno važni Dokumenti Drugog vatikanskog koncila.

14. Lara¹⁰⁰ je nakladnička kuća osnovana 2001. godine s prvim izdanjem ratnog romana Ispovijest jednog stranca, autorice i nakladnice mr. sc. Ksenije Premur. Naklada svoj poticaj djelovanja nalazi upravo u dijalogu te ga objavljivanjem vrijednih djela sa svih strana svijeta nastoji kultivirati, njegovati i iznova mu pridati dostojanstvo uljuđenog razgovora u kojem sudionici dijaloga gaje duboko poštovanje prema stajalištima sugovornika, pa makar ga i ne razumjeli.

15. Matica hrvatska¹⁰¹ djeluje od 1842. godine, a najvažniji je i najveći nakladnik knjiga i časopisa u Hrvatskoj. Osim izdavačke djelatnosti priređuje obilje najrazličitijih kulturnih i znanstvenih manifestacija, predstavljanja knjiga, znanstvene simpozije, okrugle stolove, stručna i znanstvena predavanja i rasprave, koncerte, kazališne predstave.

16. Masmedia¹⁰² je osnovana 1990. godine kao nakladnička kuća za izdavanje poslovnih i stručnih knjiga i časopisa, elektroničkih izdanja, organizaciju seminara i drugih oblika obrazovanja, marketinga, poslovnih usluga, grafičkih usluga i zastupanja inozemnih poduzeća na hrvatskom tržištu. Tvrtka je vodeći izdavač na području izdavanja poslovne i stručne literature u Hrvatskoj koja objavljuje vlastita autorska djela, prijevode najeminentnijih inozemnih autora, leksikografska izdanja stručne časopise iz različitih djelatnosti, elektronička izdanja, poslovne i specijalizirane baze podataka.

---

⁹⁹ Kršćanska sadašnjost. URL: <http://www.ks.hr> (2011-11-28)

¹⁰⁰ Naklada Lara. URL: <http://naklada-lara.com> (2011-11-29)

¹⁰¹ Matica hrvatska. URL: <http://www.matica.hr> (2011-11-28)

¹⁰² Masmedia. URL: <http://www.masmedia.hr/> (2011-11-29)

17. Mosta¹⁰³ je privatna nakladnička kuća utemeljena 1991. godine i bavi se isključivo nakladništvom i prodajom knjiga.

18. Nakladni zavod Globus¹⁰⁴ društvo je s ograničenom odgovornošću osnovano 1969. godine. Bave se isključivo izdavačkom djelatnošću, a svoj izdavački program ostvaruju kroz 16 biblioteka. Osim na hrvatskom jeziku, objavljuju i djela na svjetskim jezicima.

19. Naša djeca d.o.o.¹⁰⁵ ima za cilj svojim izdanjima uljepšati djeci odrastanje, usaditi im ljubav za čitanjem, želju za učenjem i znanjem te podsjetiti odrasle na njihovo djetinjstvo. Već je 59 godina Naša djeca d.o.o. nakladnik dječjih knjiga i slikovnica. S ponosom ističu da su nakladnik najstarijega i najčitanijega ilustriranog književnog lista za djecu od I do IV razreda osnovne škole – Radosti. Primarna djelatnost nakladnika odnosi se na izdanja za djecu predškolskog uzrasta i djecu nižih razreda osnovne škole. Sekundarna djelatnost njihovog bogatog asortimana jednako je kvalitetna, a sadrži čestitke za sve prigode i povode te turističke razglednice gotovo svih mjesta u Republici Hrvatskoj.

20. Nova knjiga Rast¹⁰⁶ je privatna nakladnička kuća koja je osnovana 1998. godine u Zagrebu. U svom se nakladničkom programu orijentirala uglavnom na izdanja poznatih svjetskih bestselera, beletristike uglavnom stranih autora, ali se u ponudi nalazi i nekolicina domaćih autora, raznih priručnika, dječjih knjiga i kuharica.

21. Nika¹⁰⁷ je izdavač knjiga za djecu i roditelje. Kroz svoja izdanja potiču roditelje da djeci više čitaju te da se s njima više i kvalitetnije druže.

22. Pavičić d. o. o.¹⁰⁸ je naklada registrirana 1993. u Zagrebu kao poduzeće za izdavanje knjiga i knjižarstvo. Zaštitni je znak Naklade Pavičić troslov P. I. P. koji

---

¹⁰³ Mosta. URL: <http://www.naklada-mosta.hr/home> (2011-11-29)

¹⁰⁴ Nakladni zavod Globus. URL: <http://www.globus.hr> (2011-11-28)

¹⁰⁵ Naša djeca. URL: <http://www.nasa-djeca.com/> (2011-11-28)

¹⁰⁶ Nova knjiga Rast. URL: <http://www.novaknjiga-rast.hr> (2011-11-29)

¹⁰⁷ Naklada Nika. URL: <http://nakladanika.hr/> (2011-11-29)

potječe od Ivana Gundulića koji je tim znakom završavao posvete mecenama na početku svojih knjiga, a znači: Pozdrav I Poklon (naklon). U zaštitnom znaku kuće znači isto, ali ima i neka nova značenja, primjerice: Pavičić i Pavičići, Pavičić i Prijatelji, Pročitaj i Preporuči. Što god značio, donio je uspjeh, ako se tako shvati činjenicu da je Naklada još tu, da postoji, da izdaje knjige i da je dosad već objavila gotovo 100 naslova.

23. Profil International¹⁰⁹ jedan je od vodećih izdavača u Hrvatskoj, već dugo poznat po kvalitetnim školskim udžbenicima i priručnicima te dječjim knjigama. Profil je jedini nakladnik u Hrvatskoj koji izdaje i časopis Klub prosvjetnih djelatnika – Profil Akademija. Profil ima i vlastitu tiskaru te najveću multimedijску knjižaru u Hrvatskoj, Profil Megastore u Zagrebu.

24. Slap d.o.o.¹¹⁰ profilirani je izdavač znanstvene i stručne literature, osnovan 1992. godine. Pored psiholoških i medicinskih izdanja proširuje svoju djelatnost i na ostala znanstvena područja. Osim toga je vodeći izdavač psihološke literature u Republici Hrvatskoj. Uz nekoliko izdanja iz hrvatske povijesti i kulture ponosni su na “Biblioteku Požeganu” u kojoj je objavljena uglavnom izvorna povijesna građa Požege i njezine okolice. Primjerci Biblioteke Požegane nalaze se u nizu svjetski značajnih knjižnica.

25. Stari grad¹¹¹ je nakladnička kuća osnovana 1992. godine, a u početku se bavila samo trgovinom knjigama. Kroz objavljena su djela nastojali dotaknuti teme koje su u svakodnevnom životu današnjeg čitatelja ili posve nepoznate ili nedovoljno znane, ali i kontroverzne do te mjere da pobude nepodijeljeno zanimanje šireg dijela javnosti.

26. Školska knjiga¹¹² je osnovana prije više od pola stoljeća, 1950. godine. Sam naziv već govori da joj je zadaća izdavanje školskih knjiga za potrebe odgoja i obrazovanja. Zadaća joj je i dalje biti vodeći nacionalni i regionalni nakladnik koji svojim programima zadovoljava potrebe cjelokupne populacije te svojim izdanjima ulazi u svaki

---

¹⁰⁸ Naklada Pavičić d. o. o. URL: <http://www.naklada-pavicic.hr> (2012-02-10)

¹⁰⁹ Profil International. URL: <http://www.profil-international.hr> (2011-11-28)

¹¹⁰ Naklada Slap. URL: <http://www.nakladaslap.com/> (2011-11-28)

¹¹¹ Stari grad. URL: <http://www.stari-grad.com/> (2011-11-29)

¹¹² Školska knjiga. URL: <http://www.skolskaknjiga.hr> (2011-11-28)

dom i struku. Svojim nakladničkim programom Školska knjiga slijedi suvremene svjetske dosege u obrazovanju, objedinjujući ih s tradicionalnim vrijednostima nacionalne kulture. Školska knjiga je razvila moderan nakladnički program koji odgovara izazovima trećeg tisućljeća.

27. Srednja Europa d.o.o.¹¹³ je specijalizirani izdavač povijesne literature. Na tržištu su prisutni od 2001. godine. Usprkos relativno kratkom razdoblju djelovanja, objavili su niz važnih djela hrvatske i svjetske historiografije te metodike nastave povijesti.

28. V.B.Z.¹¹⁴ se slično kao i veliki europski nakladnici afirmirao objavljujući najširi spektar izdanja. U njihovoj nakladi izlaze najnoviji i najkvalitetniji svjetski i hrvatski naslovi iz područja beletristike, stručne i stručno-popularne literature, duhovne literature, priručnika, esejistike i poezije.

29. Verbum¹¹⁵ je jedan od vodećih hrvatskih izdavača i najveći hrvatski nakladnik i knjižar vjerske literature. Glavni je izdavač djela Ivana Pavla II. i Benedikta XVI. na hrvatskome jeziku te suizdavači hrvatskog izdanja Biblije. Njihova izdanja za široku publiku obuhvaćaju mnogobrojna područja kao što su primjerice duhovnost, roditeljstvo, filozofija, povijest, publicistika, dječja literatura, književnost.

30. Zagrebačku nakladu¹¹⁶ su osnovali Zdenko Vlanić i Krešimir Maligec. Počeli su objavlјivati slikovnice u ljeto 1993. godine, a 1994. izlazi prva knjiga Glasovi oluje Waltera Jona Williama u džepnom formatu, time se najavlјuje usmjerenost na izdanja malog formata u mekom uvezu čija niža cijena ne bi bila ostvarena na štetu kvalitete izdanja. Prije nekoliko godina su proširili djelatnost i na objavljivanje stripova.

---

¹¹³ Srednja Europa. URL: <http://srednja-europa.hr> (2011-11-29)

¹¹⁴ V.B.Z. URL: <http://www.vbz.hr> (2011-11-28)

¹¹⁵ Verbum. URL: <http://www.verbum.hr> (2011-11-28)

¹¹⁶ Zagrebačka naklada. URL: <http://www.zg-naklada.hr/> (2011-11-29)

5. Analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti u razdoblju od 2009. do 2011. godine

Osim na misije i opseg rada pojedinih nakladnika, istraživanje je usmjereno i na raznovrsnost izdanih knjiga prema UDK skupinama. Upravo se ovakvom analizom i prikazima dolazi do stvarnih rezultata o ulozi nakladnika i knjižara u očuvanju hrvatske pisane baštine. Rezultati će se istraživanja vidjeti kroz niz slika uz odgovarajuća objašnjenja.

5.1. Cilj i svrha istraživanja

U ovome je radu provedeno istraživanje nakladničke i knjižarske djelatnosti prema UDK skupinama s naglaskom na objavljene knjige na hrvatskom jeziku i hrvatskih autora za razdoblje od 2009. do 2011. godine. Pregledom trideset hrvatskih nakladnika potrebno je utvrditi koliko pažnje nakladnici i knjižari pridaju hrvatskim autorima te koliko su zainteresirani za objavljivanje publikacija na hrvatskom jeziku. Rezultati su iskazani čitavim nizom slika u koje je uvršteno trideset nakladnika čije su misije predhodno spomenute. Krajnji je cilj istraživanja utvrditi koliki je udio nakladnika i knjižara u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine tiskanjem publikacija hrvatskih autora.

5.2. Metodologija i uzorak istraživanja

Kako bi se istraživanje moglo ostvariti potrebna je dobro razrađena metodologija koja pomaže u ostvarivanju cilja pa se tako u istraživanju koristio analitičko - sintetički pristup te metoda analize sadržaja koja je uključivala:

- ❖ pretraživanje i prikupljanje podataka
- ❖ analizu rezultata pri čemu su se nastojale usporediti sličnosti i razlike za navedene godine
- ❖ kontekstualiziranje rezultata

U prvom je dijelu istraživanja napravljen prikaz nakladnika i njihovih misija.¹¹⁷ Do popisa se nakladnika došlo preko internetske stranice www.hr.

Početna stranica Hrvatske je projekt rađen na Zavodu za telekomunikacije Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Na navedenoj internetskoj stranici ponuđen je web katalog u kojem se kroz odabran pojam *gospodarstvo* kao rezultat pretrage dobije niz potkategorija, a među kojima je i *izdavaštvo*. Unutar ove potkategorije nailazi se na pojam *izdavačka kuća* koji nam nudi informaciju o 87 sjedišta nakladničkih kuća, od kojih je potom odabrano i u ovom radu spomenuto 30.¹¹⁸

O podacima i misijama o svakom pojedinom nakladniku došlo se putem njihove mrežne stranice. Svaki se od nakladnika međusobno razlikuje po svome području zanimanja i usmjerenja. Tako primjerice Kršćanska sadašnjost ima ponuđena kvalitetna duhovna i teološka izdanja koja su napisali ili pripremili najbolji hrvatski i strani stručnjaci, dok npr. nakladnik Naša djeca ima ponuđene dječje knjige i slikovnice. Nakladnici poput Algoritma imaju detaljno opisanu misiju, dok su nakladnici poput nakladničke kuće KruZak vrlo šturi u tom pogledu. U drugom su dijelu istraživanja detaljno prikazani zapisi svih ponuđenih publikacija.¹¹⁹ Na službenim stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice uz pomoć odabranog pretraživanja kataloga došlo se do značajnijih rezultata. Unutar online kataloga odabrano je naredbeno pretraživanje u kojem su korišteni sljedeći kriteriji: ime nakladnika, vrsta građe, godina izdanja i jezik publikacije. U istraživanju su pregledavane isključivo knjige na hrvatskom jeziku, hrvatskih autora. Iz istraživanja su izostavljene knjige poput osnovnoškolskih, srednjoškolskih, akademskih udžbenika, vježbenica, radnih listova, radnih bilježnica, zbirki zadataka, priručnika za nastavnike i učenike, gramatika, atlasa, zavičajnih priručnika za učenike i tome slično. Potom je pažljivo pregledana skupina Književnosti iz UDK tablica, odnosno 821.163.42 Hrvatska književnost.

---

¹¹⁷ (Vidi 4.1. Nakladnici i njihove misije, str. 31.)

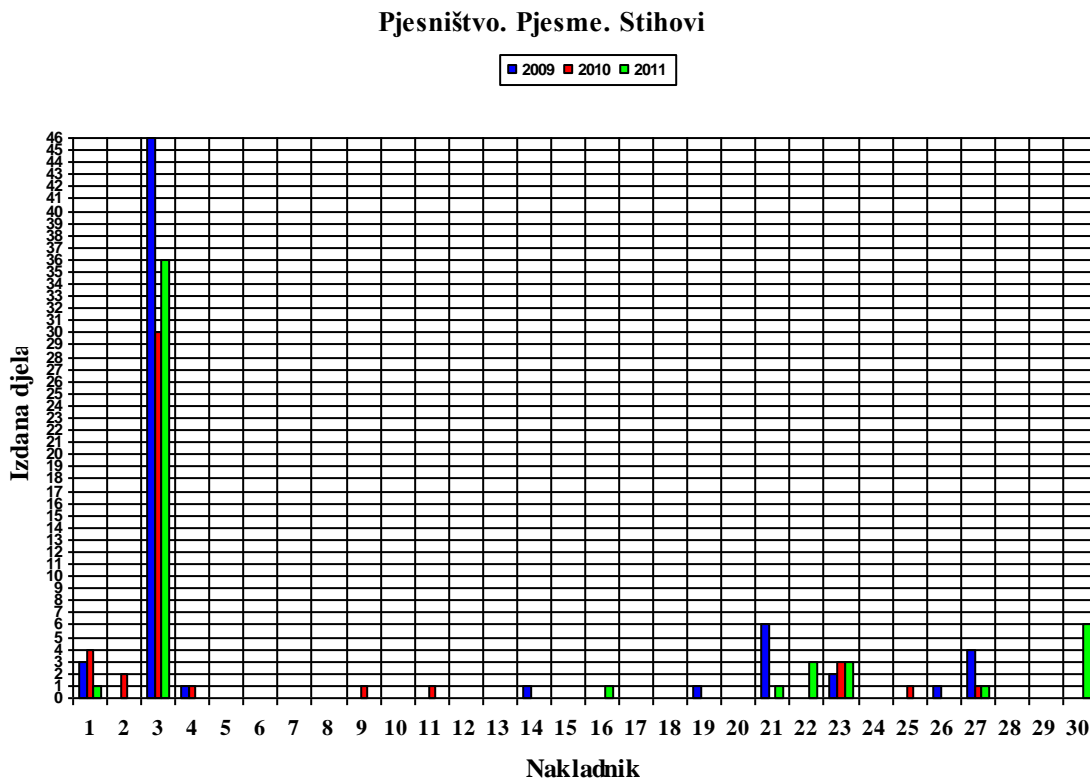
¹¹⁸ Početna stranica Republike Hrvatske. URL: <http://www.hr> (2011-11-28)

¹¹⁹ (Vidi 5. Analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti u razdoblju od 2009. do 2011. godine, str. 38.)

5.3. Analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti prema UDK skupini 821.163.42

Hrvatska književnost

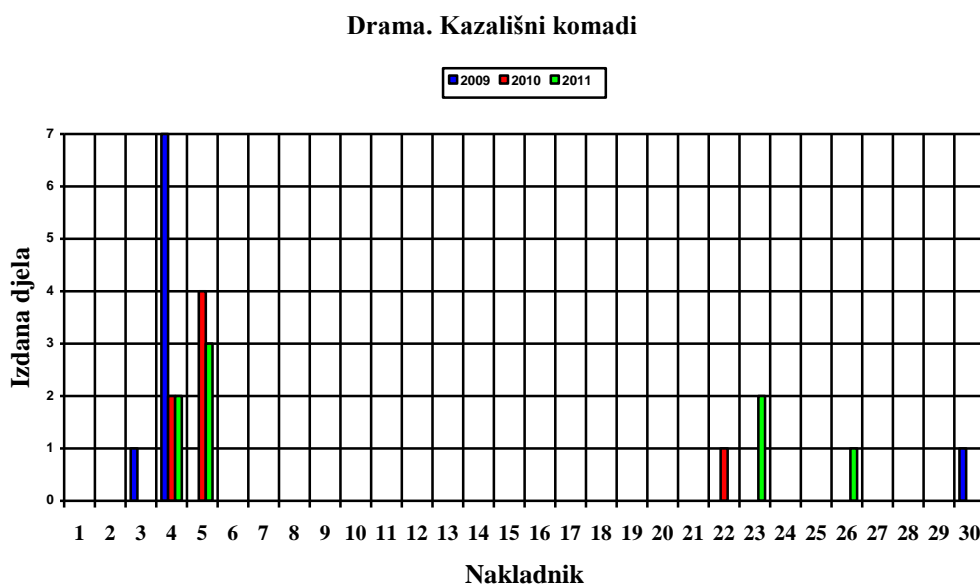

Slika 1. Pjesništvo, pjesme, stihovi

LEGENDA: 1 - Algoritam; 2 - Profil; 3 - Matica hrvatska; 4 - Ex libris; 5 - KruZak; 6 - Tvrtka “Alt F4 d.o.o – Bulaja naklada”; 7 - Naklada Kosinj; 8 - Naklada Stari grad; 9 - Kašmir promet; 10 - Masmedia; 11 - Naklada Lara; 12 - Hena Com; 13 - Dvostruka duga; 14 - Nova knjiga Rast; 15 - Srednja Europa; 16 - Naklada Mosta; 17 - Naklada Slap; 18 - Zagrebačka naklada; 19 - Nakladnik C.A.S.H. – Histria Croatica; 20 - Nakladni zavod Globus; 21 - V.B.Z.; 22 - Naša djeca; 23 - Tvrtka Durieux; 24 - Naklada Pavičić; 25 - Naklada Ceres; 26 - Naklada Jesenski i Turk; 27 - Kršćanska sadašnjost; 28 - Naklada Nika; 29 - Verbum; 30 - Školska knjiga

Iz prve se slike uočava doprinos nakladnika u objavljivanju navedenih književnih vrsta kroz 2009., 2010. i 2011. godinu te se dolazi do pomalo poražavajućih rezultata obzirom da je u ovoj UDK skupini kroz navedene tri godine najviše izdanih djela imao samo jedan nakladnik i to Matica hrvatska, od njih trideset. Matica hrvatska je u 2009. godini izdala četrdeset šest naslova, 2010. je broj naslova pao na trideset, da bi opet 2011. porastao na trideset šest izdanih naslova. Nju slijedi V.B.Z. koji je svoj ulog dao sa šest izdanih

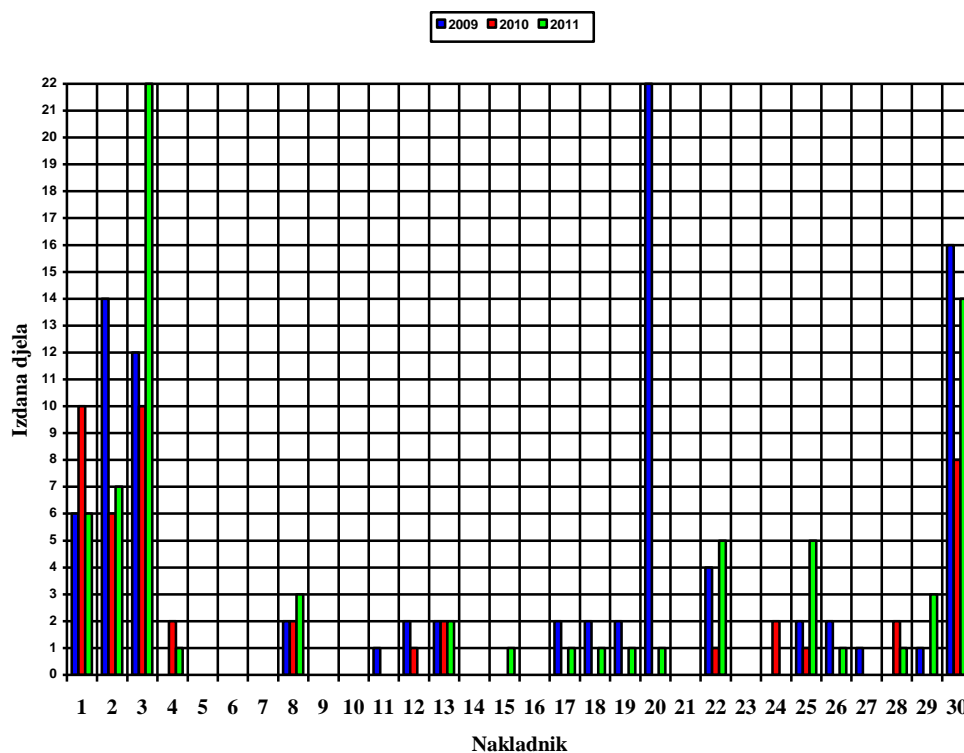
naslova u 2009. godini, potom Algoritam koji je izdao u 2010. četiri naslova, a tvrtka Durieux daje svoj doprinos s tri izdana naslova u 2010. i 2011. godini. Kršćanska je sadašnjost objavila četiri naslova u 2009. godini, dok Školska knjiga značajniji ulog u ovom obliku pisane baštine daje tek u 2011. godini sa šest naslova.

Slika 2. Drama, kazališni komadi

Na drugoj je slici vidljiv ulog nakladnika u očuvanju dramske pisane baštine, odnosno kazališnih komada u razdoblju od 2009. do 2011. godine. Iz ovog je prikaza vidljivo da je veći broj ovih djela objavila samo nakladnička kuća Ex libris sa sedam izdanih naslova u 2009. godini, te KruZak koji bilježi četiri izdana naslova u 2010. godini te tri naslova u 2011. Ostali nakladnici ne bilježe nikakav ili vrlo mali ulog u ovim književnim oblicima kroz spomenute godine.

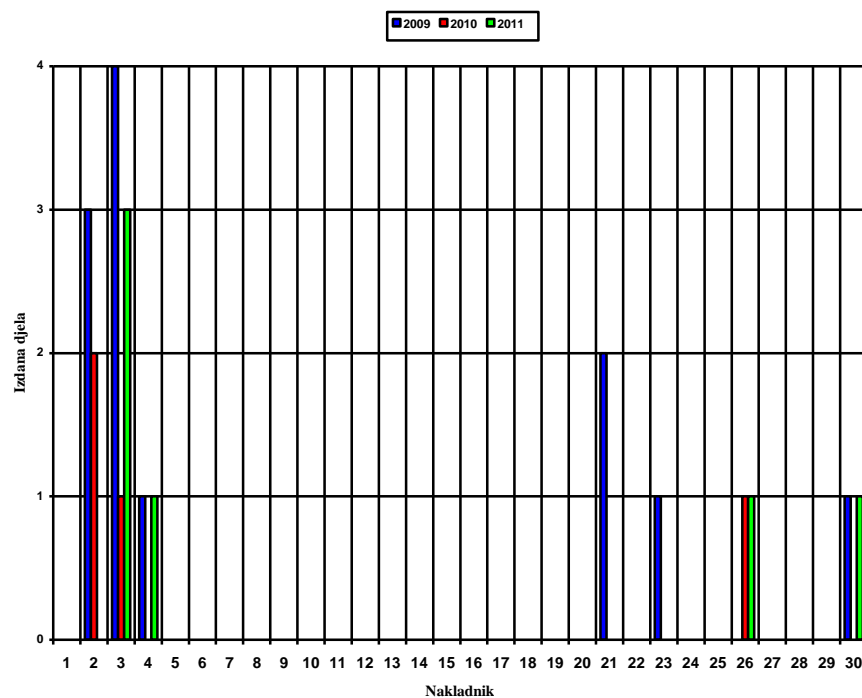
Proza. Narativna proza

Slika 3. Proza. Narativna proza

Treća slika pokazuje kako je u 2009. godini Nakladni zavod Globus izdao dvadeset dva naslova, Školska knjiga šesnaest, a Profil četrnaest naslova. Algoritam i Matica hrvatska izdali su deset naslova u 2010. godini. Od svih trideset nakladnika u 2011. godini najznačajniji broj tiskanih ima Matica hrvatska sa dvadeset dva naslova.

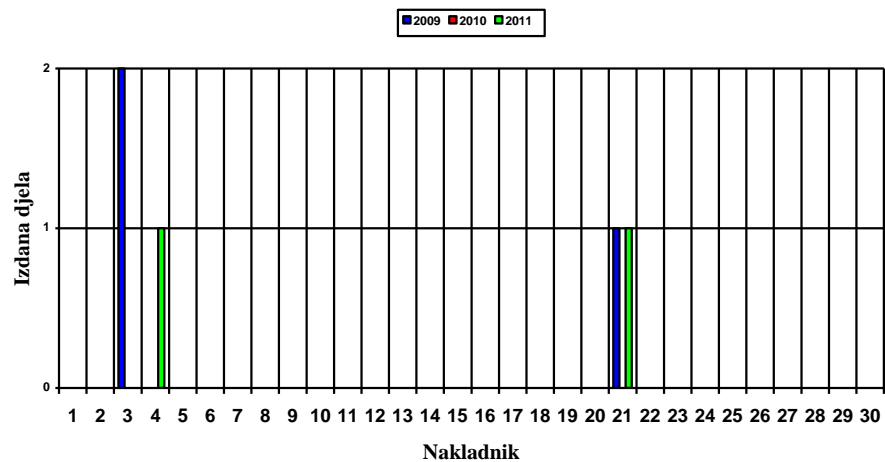
Eseji

Slika 4. Eseji

Četvrta slika pokazuje broj objavljenih naslova Matice hrvatske u 2009., a riječ je o četiri naslova, Profil ima tri naslova, a V. B. Z. ima tek dva objavljena naslova. U 2010. je Matica hrvatska objavila jedan naslov, a Profil dva, dok u 2011. godini Matica hrvatska ima tri objavljena naslova.

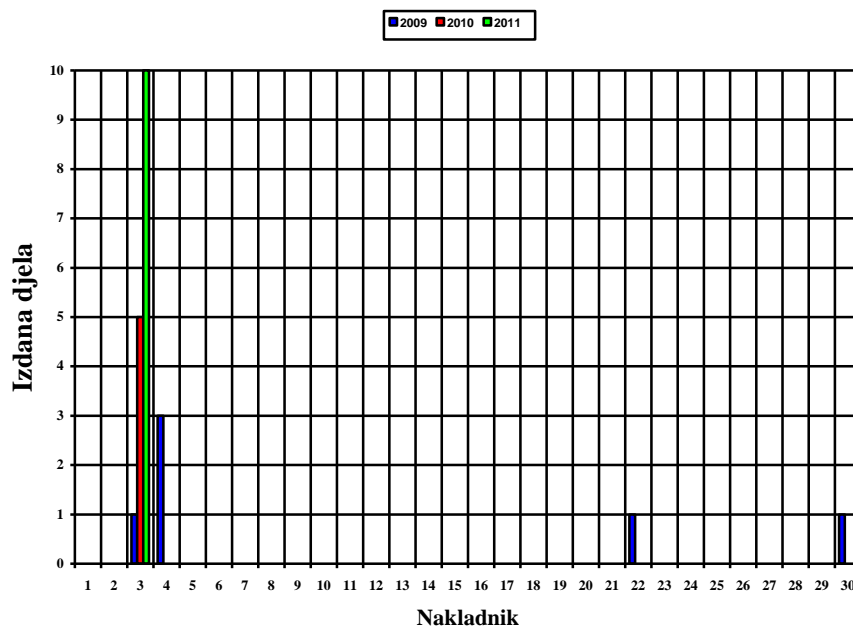
**Pisma. Umijeće pisanja pisama. Dopisivanje. Izvorna pisma.
Druga djela u epistolarnom obliku**

Slika 5. Pisma. Umijeće pisanja. Dopisivanje. Izvorna pisma. Druga djela u epistolarnom obliku.

Iz podataka s pete slike se vidi zapostavljenost ovog oblika pisane riječi unutar nakladničkih kuća. Matica hrvatska je u 2009. tiskala dva naslova, a V.B.Z. tek jedan. Nakladničke kuće Ex libris i V.B.Z. imaju jedan tiskan naslov u 2011. godini. Kod ostalih se nakladnika uočava potpuna prisutnost.

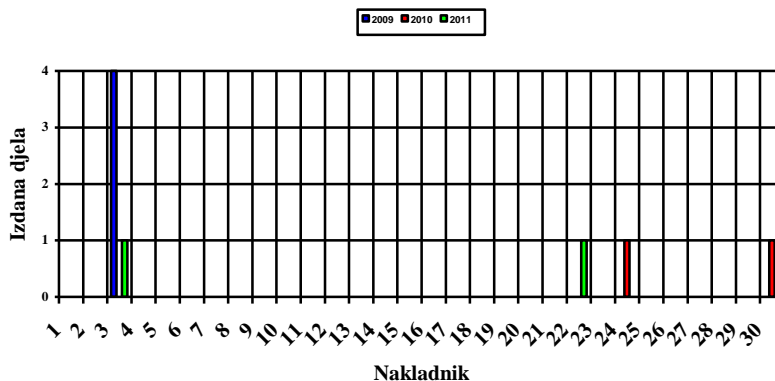
Poligrafije. Izbor. Antologije

Slika 6. Poligrafije. Izbor. Antologije

Nakladnička i knjižarska djelatnost u očuvanju antologijske baštine, u razdoblju od 2009. do 2011. godine, gotovo je i neprimjetna. Nakladnička kuća Ex libris je izdala tri naslova u 2009., a Matica hrvatska, Naša djeca i Školska knjiga po jedan naslov. Matica hrvatska je u 2010. izdala pet naslova, a u 2011. godini deset.

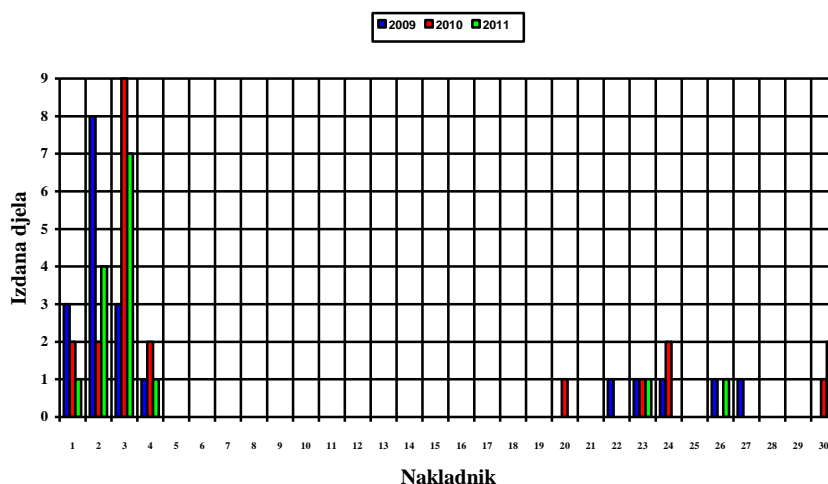
Gesla. Mudre izreke. Aforizmi. Poslovice. Misli i sl.

Slika 7. Gesla, mudre izreke, aforizmi, poslovice, misli

Sedma slika svjedoči o četiri tiskana naslova Matice hrvatske u 2009. godini. Naklada Pavičić te Školska knjiga tiskali su po jedan naslov za 2010. Nakladničke kuće Matica hrvatska i Naša djeca su u 2011. tiskali također po jedan naslov. Ako ih nakladnici zapostavljaju u ovolikoj mjeri, mala je vjerojatnost da će u budućnosti biti riječi o mudrim izrekama ili mislima kao važnim ostacima hrvatske pisane baštine.

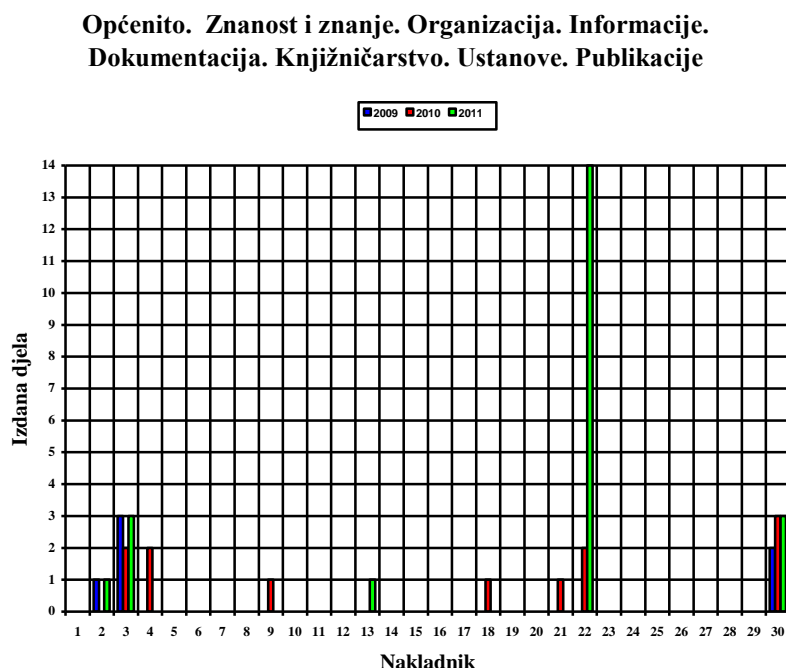
Druge književne vrste

Slika 8. Druge književne vrste

Uloga nakladnika i knjižara u objavljivanju drugih književnih vrsta poput književnosti za djecu i mlade, povijesti kao književne vrste te putopisa vidljiva je iz osme slike. U 2009. godini nakladnička kuća Profil ima osam tiskanih naslova, a nju slijede Algoritam i Matica hrvatska s tri tiskana naslova. U 2010. Matica hrvatska ima devet tiskanih naslova, a Algoritam, Profil, Ex libris i Naklada Pavičić četiri tiskana naslova. U 2011. godini dominira Matica hrvatska sa sedam tiskanih naslova, nju slijedi nakladnička kuća Profil sa četiri tiskana naslova te Školska knjiga s dva tiskana naslova.

5.4. Analiza nakladničke i knjižarske djelatnosti obzirom na ostale UDK skupine

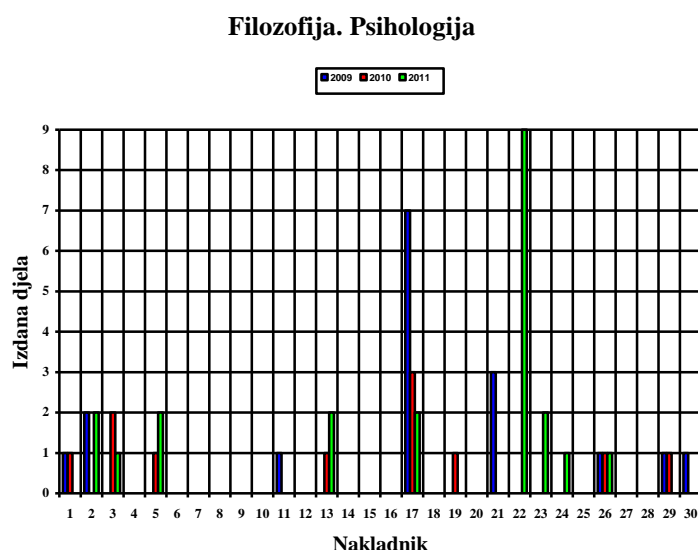

Slika 9. 0 Općenito: znanost i znanje, organizacija, informacija, dokumentacija, knjižničarstvo, ustanove, publikacije

Deveta slika prikazuje kako je Matica hrvatska u 2009. objavila tri naslova za izdana djela 0 UDK skupine, a Školska knjiga dva naslova. Nakladnička kuća Školska knjiga

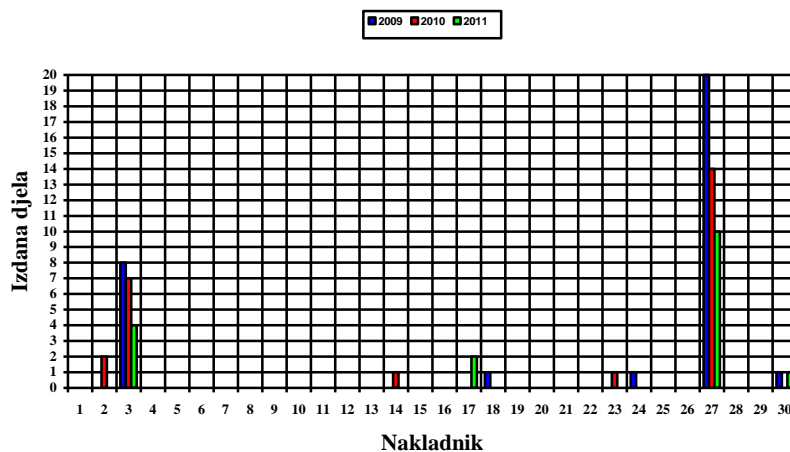
ima tri objavljena naslova u 2010., dva objavljena naslova ima Matica hrvatska, Ex libris i Naša djeca. Nakladnička kuća Naša djeca u 2011. objavila je četrnaest naslova, a Matica hrvatska i Školska knjiga po tri naslova.

Slika 10. Filozofija. Psihologija

Zanimanje nakladnika za 1 UDK skupinu prikazuje deseta slika. Tu je vidljiv udio naklade Slap koja je u 2009. tiskala sedam naslova. V.B.Z. ima tri tiskana naslova, a Profil dva tiskana naslova. Za 2010. godinu Naklada Slap je tiskala tri naslova, a Matica hrvatska dva. U 2011. dominira naklada Naša djeca sa deveti tiskanih naslova, dok nakladničke kuće Profil, KruZak, Dvostruka duga, Naklada Slap te tvrtka Durieux imaju po dva tiskana naslova.

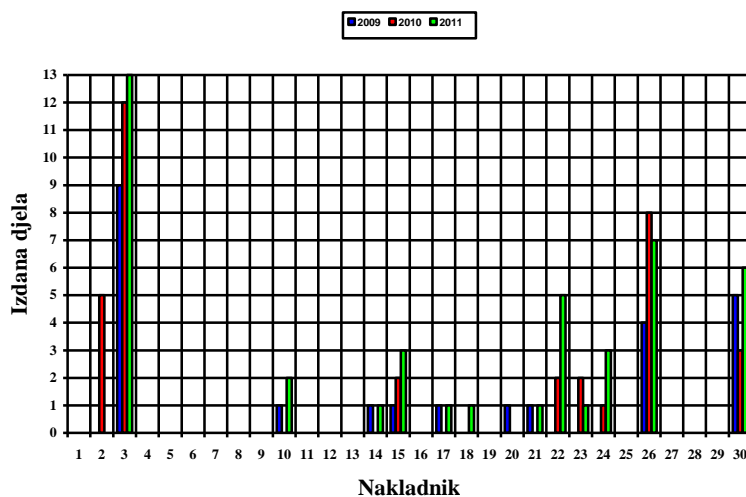
Religija. Teologija

Slika 11. Religija. Teologija

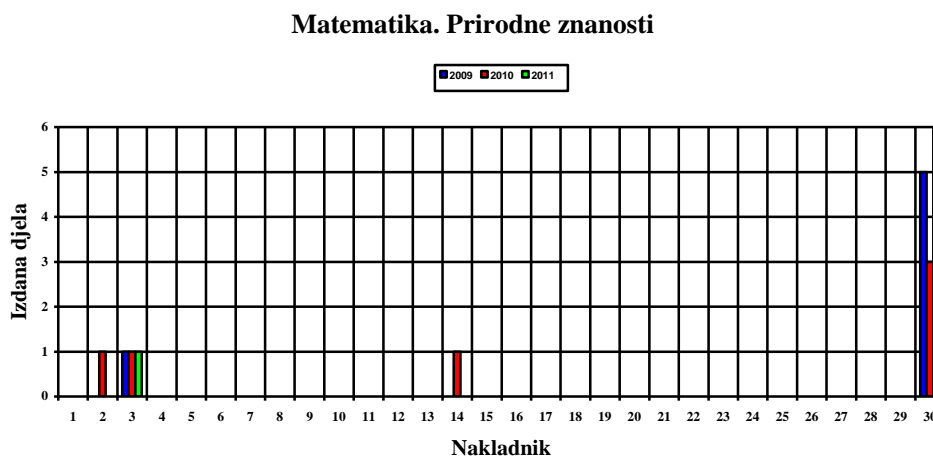
Naklada Kršćanska sadašnjost pokazuje neupitnu dominaciju u objavljivanju knjiga iz 2 UDK skupine religije i teologije, a o tome jasno svjedoči slika jedanaest. U 2009. navedena nakladnička kuća izdala je dvadeset naslova. Matica hrvatska ima osam izdanih naslova. U 2010. je Kršćanska sadašnjost izdala četrnaest naslova, a Matica hrvatska sedam, dok je u 2011. Kršćanska sadašnjost izdala deset naslova, a Matica hrvatska četiri.

Društvene znanosti.

Slika 12. Društvene znanosti

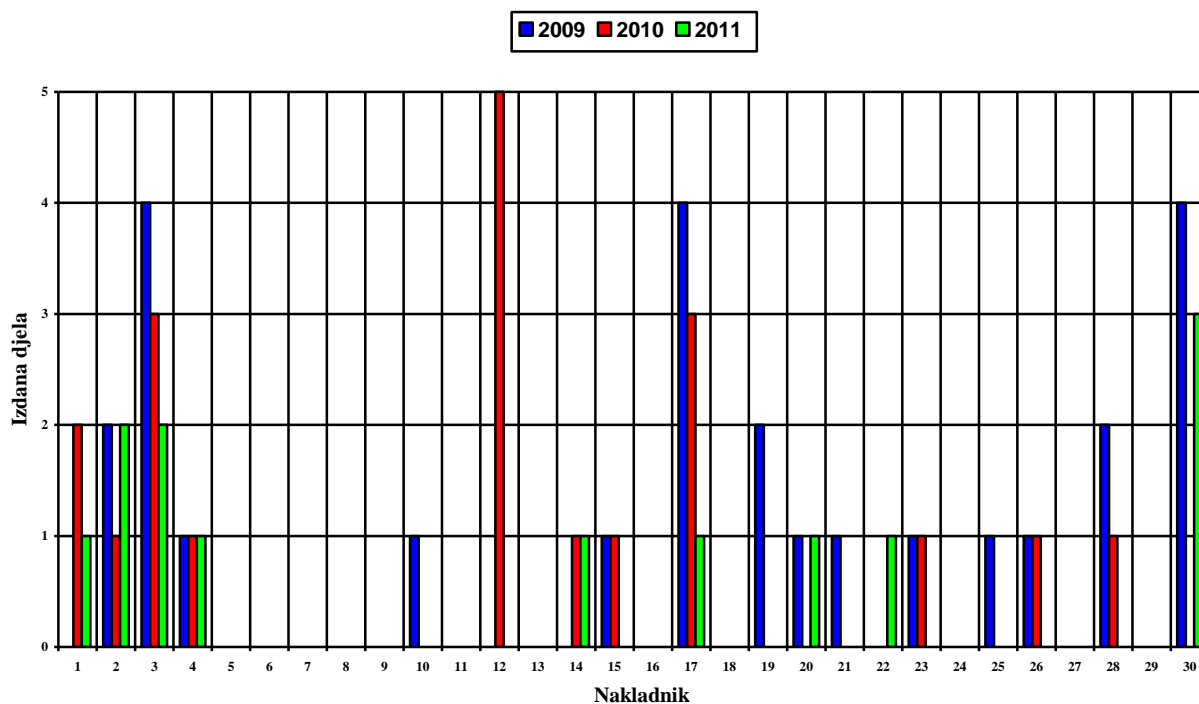
Dvanaesta slika prikazuje kako je Matica hrvatska u 2009. objavila devet naslova iz 3 UDK skupine. Školska knjiga je objavila pet naslova, a naklada Jesenski i Turk četiri naslova. Matica hrvatska je u 2010. objavila dvanaest naslova, a naklada Jesenski i Turk ima osam objavljenih naslova. Profil za 2010. ima pet objavljenih naslova. U 2011. godini je Matica hrvatska objavila trinaest naslova, naklada Jesenski i Turk sedam, a Školska knjiga šest. Nakladnička kuća Naša djeca ima pet objavljenih naslova, dok po tri objavljena naslova imaju Srednja Europa i Naklada Pavičić.

Slika 13. Matematika. Prirodne znanosti.

Iz trinaeste se slike može vidjeti kako je Školska knjiga 2009. tiskala pet naslova, 2010. tek tri, dok se 2011. godini taj broj popeo na šest naslova. Ostali nakladnici ne bilježe nikakva značajnija objavljivanja knjiga za ovu UDK skupinu.

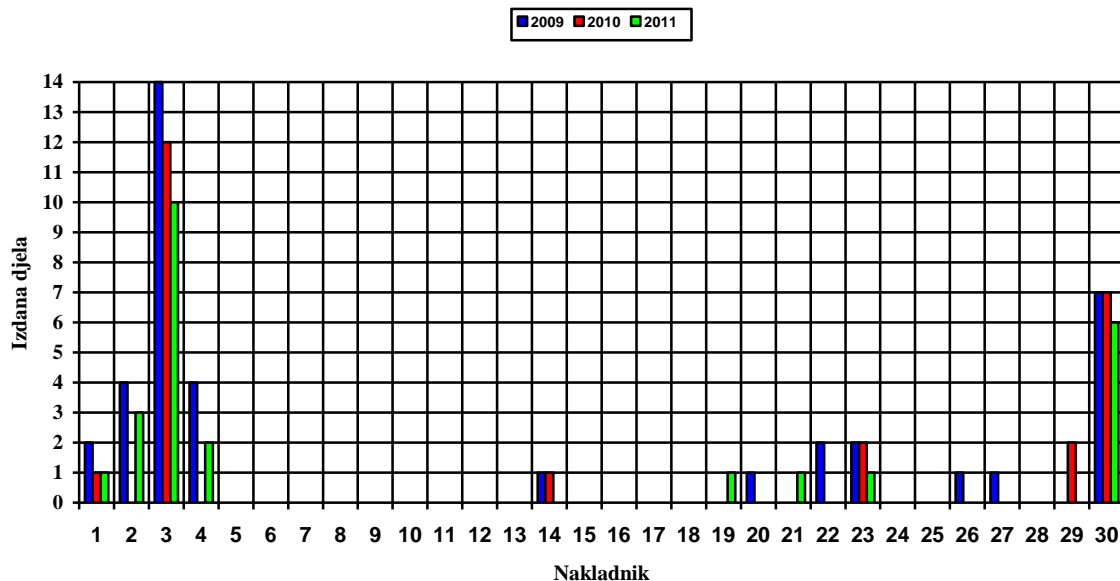
Primijenjene znanosti. Medicina. Tehnika. Tehnologija

Slika 14. Primijenjene znanosti. Medicina. Tehnika. Tehnologija

Četrnaesta slika prikazuje kako po četiri objavljena naslova u 2009. imaju Matica hrvatska, Naklada Slap te Školska knjiga. U 2010. Hena Com je objavila pet naslova, a nakladničke kuće Matica hrvatska i Naklada Slap imaju po tri naslova. Za 2011. Školska knjiga je objavila tri naslova, a Profil i Matica hrvatska po dva naslova.

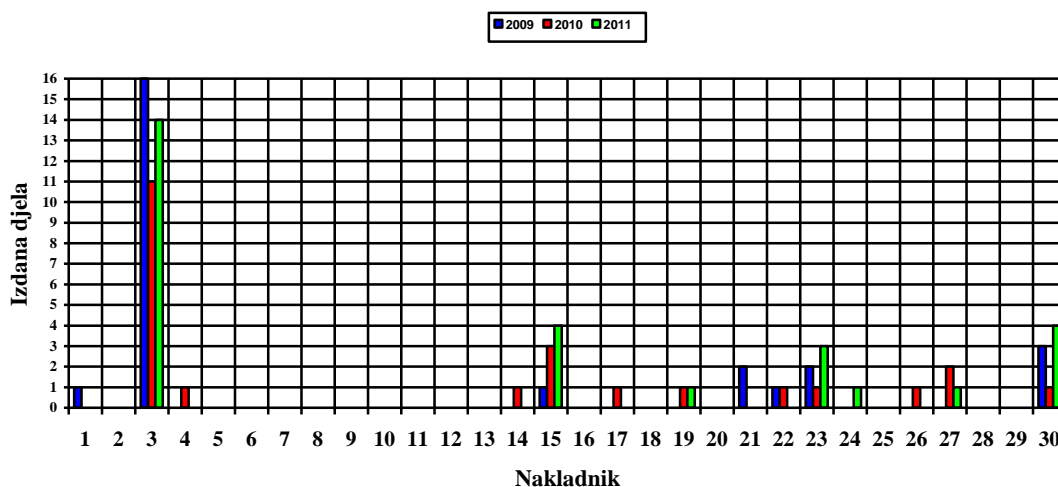
Umjetnost. Zabava. Sport

Slika 15. Umjetnost. Zabava. Sport

Kolika je zastupljenost i pojava tema iz sedme skupine UDK unutar nakladničkih kuća, prikazuje petnaesta slika. U 2009. nakladnička kuća Matica hrvatska ima četrnaest izdanih naslova, Školska knjiga ih ima sedam a, Profil te Ex libris četiri izdana naslova. Matica hrvatska i u godini poslije ima dvanaest izdanih naslova, Školska knjiga sedam. U 2011. Matica hrvatska ima deset izdanih naslova, dok nakladnička kuća Školska knjiga šest.

Geografija. Biografija. Povijest

Slika 16. Geografija. Biografija. Povijest

Teme iz 9 UDK skupine posebno su područje zanimanja nakladničke kuće Matica hrvatska u podjednakom obujmu kroz sve tri godine. U 2009. Matica hrvatska je objavila četrnaest naslova. Školska knjiga ima tri objavljena naslova. Matica hrvatska je u 2010. objavila jedanaest naslova, nakladnička kuća Srednja Europa tri, a Školska knjiga tek dva. U 2011. Matica hrvatska je objavila četrnaest naslova. Srednja Europa i Školska knjiga imaju po četiri objavljena naslova, a tvrtka Durieux tri.

5.5. Analiza istraživanja

Hrvatski nakladnici, ali i nakladništvo i knjižari općenito, igraju veliku ulogu u očuvanju hrvatske pisane baštine. Bez pisane riječi ne bi postojala povijest i sve što s njome dolazi, a potraga bi za identitetom bila samo dio začaranog kruga. Riječ nije dovoljno napisati, potrebno ju je širiti, a naposljetku i sačuvati, a ovo nam je istraživanje prikazalo koliku ulogu u tome svemu imaju knjižari i nakladnici.

Istraživanje je usmjereno na izdavačku produkciju trideset nakladnika. Neki od njih pokazuju izrazitu dominaciju u širenju, a time i očuvanju hrvatske pisane baštine. Iz

čitavog niza slika jasan je zaključak da kroz gotovo sve UDK skupine dominira njih nekoliko.

Istraživanje je hrvatske književnosti pokazalo kako je nakladnička kuća Matica hrvatska izdala najviše djela iz prve UDK skupine kroz sve tri zadane godine. Nju slijedi Algoritam, tvrtka Durieux, Kršćanska sadašnjost. Udio ostalih nakladnika je vrlo malen što je čudno s obzirom da je ovaj književni oblik zastupljen i u prošlosti i sadašnjosti. Kao što je vidljivo iz druge slike ulog nakladnika u očuvanju dramske pisane baštine je najznačajniji i u nakladničkim kućama Ex libris i KruZak. Kod ostalih nakladnika drame i kazališni komadi nisu zastupljeni. Udio nakladnika u očuvanju romana i dužih pripovijetki prikazuje treća slika. Iz dobivenih se podataka može vidjeti zalaganje gotovo svih nakladnika za ove književne oblike. Vidljiv je velik broj izdanih naslova u 2009. i u 2011. godini kod nakladnog zavoda Globus i Matice hrvatske, svaka po dvadeset i dva naslova. Njih slijede Školska knjiga, Profil, Algoritam, V.B.Z. kroz sve tri godine. Ostali nakladnici objavljuju ove književne oblike kroz samo jednu ili dvije godine. Četvrta slika prikazuje izuzetan doprinos Profila, Matice hrvatske, Školske knjige i Kršćanske sadašnjosti u očuvanju hrvatskih pripovijetki i novela kroz sve tri godine. Iz grafičkih podataka s pete slike vidi se kako su pisma, dopisivanja, izvorna pisma te druga djela u epistolarnom obliku potpuno zapostavljen književni oblik. Jedino je Matica hrvatska u 2009. tiskala dva naslova, ostali nakladnici su neprisutni. Nakladnička djelatnost u očuvanju antologijske baštine u razdoblju od 2009. do 2011. godine gotovo je neprimjetna što prikazuje šesta slika. Od svih nakladnika najviše je naslova ipak izdala jedna nakladnička kuća, Matica hrvatska. Sedma slika svjedoči o vrlo maloj zastupljenosti, a time i očuvanosti gesla, mudrih izreka, aforizama, poslovice i misli kod samih nakladnika. U 2009. godini četiri je naslova izdala Matica hrvatska, dok su u 2010. po jedan naslov tiskali Naklada Pavičić i Školska knjiga, 2011. naklada Naša djeca i Matica hrvatska, po jedan naslov. Nažalost, i ovaj je književni oblik vrlo malo zastupljen kod svih nakladnika. Uloga nakladnika u objavljivanju drugih književnih vrsta vidljiva je iz grafičkih podataka s osme slike. U 2010. godini Matica je hrvatska objavila devet naslova što je najveći broj objavljenih naslova za sve tri godine. Deveta slika prikazuje udio nakladnika u objavljivanju djela iz nulte UDK skupine. Kroz sve tri godine značajniju ulogu u objavljivanju naslova s ovom tematikom odigrala je naklada Naša

djeca, 2011. godine, sa četrnaest objavljenih naslova. Iz desete je slike vidljiv ulog naklade Slap kroz sve tri godine, ali u 2011. oko ove skupine dominira naklada Naša djeca sa devet objavljenih naslova što je najviše u odnosu na sve nakladnike kroz sve tri godine. Kao što je vidljivo iz jedanaeste slike, najveće zanimanje za drugu skupinu UDK pokazala je, što je i logično, naklada Kršćanska sadašnjost. Ona je imala dvadeset objavljenih naslova 2009. godine. Velika zainteresiranost nakladnika za treću UDK skupinu, posebice u 2011., vidljiva je iz dvanaeste slike. Nakladnička kuća Matica hrvatska dominantna je kroz sve tri godine. U stopu ju slijedi naklada Jesenski i Turk, Školska knjiga, naklada Pavičić te Srednja Europa. Slika dvanaest pokazuje porast objavljivanja naslova iz ovog područja u 2011. godini. Iz slike trinaest se može vidjeti kako je doprinos nakladnika u očuvanju i promicanju društvenih znanosti puno veći od istih na području prirodnih znanosti. Grafički podaci pokazuju veliku dominaciju Školske knjige. Manju dominaciju pokazuju još Matica hrvatska i Nova knjiga Rast. Kod ostalih nakladnika objavljivanje knjiga iz prirodnih znanosti nije popularno. Nadalje, iz četrnaeste se slike uočava izuzetna zastupljenost nakladničkih kuća za objavljivanje knjiga iz šeste UDK skupine, posebno tijekom 2009. godine kod Matice hrvatske, Naklade Slap i Školske knjige sa četiri objavljena naslova. U 2010. godini najviše naslova, njih pet, objavila je Hena Com, po tri Matica hrvatska i Naklada Slap. I na kraju u 2011. godini tri naslova objavila je Školska knjiga. Na petnaestoj se slici vidi veliko zanimanje za teme iz sedme skupine UDK kod nakladničke kuće Matice hrvatske koja je za 2009. objavila četrnaest naslova, dok je Školska knjiga sedam naslova, Profil te Ex libris četiri izdana naslova. Matica hrvatska i u godini poslije izdala dvanaest naslova, Školska knjiga sedam. U 2011. Matica hrvatska ima deset izdanih naslova, dok nakladnička kuća Školska knjiga šest. I na kraju, devetoj UDK skupini, posebnu je pažnju pridala nakladnička kuća Matica hrvatska kroz sve tri godine. Mali broj objavljenih naslova vidljiv je i kod nakladnika Srednja Europa, tvrtke Durieux te Školske knjige. Kod ostalih je nakladnika objavljivanje naslova iz ove UDK skupine malo vidljiv u 2009. ili ga uopće nije bilo.

Vrlo je važno spomenuti Algoritam, Maticu hrvatsku, Profil i Školsku knjigu. Ova četiri nakladnika u hrvatskoj javnosti slove kao najpopularniji i najpoznatiji. Iako manje poznati, uočavamo popriličnu dominaciju još nekih nakladnika, u izdavanju knjiga iz

Hrvatske književnosti i ostalih UDK skupina, kao što su Matica hrvatska, V.B.Z., tvrtka Durieux, naklada Jesenski i Turk. Tijekom analize utjecaja nakladnika i knjižara na očuvanje hrvatske pisane baštine kroz zainteresiranost za Hrvatsku književnost, uočljiva je izrazita neprisutnost i nepojavnost pojedinih nakladnika zbog čega im se može dati veliki minus. Kasnije se dolazi do toga da svoj "rejting" ipak održavaju kroz zainteresiranost za izdavanje knjiga ostalih UDK skupina. Od nespomenutih nakladnika, kasnije se još javlja i mala dominacija Nove knjige Rast, Naklade Slap, Zagrebačke naklade i Masmedie unutar područja društvenih znanosti, religije i teologije, naklade Hena Com unutar područja medicine i tehnologije te naklade Srednja Europa sa svojim usmjerenjem ka geografiji, biografiji, povijesti i srodnim znanostima.

Iako je uloga nakladnika u očuvanju pisane baštine vrlo velika i bitna, vidljivo je da pojedini nakladnici tu ulogu ne shvaćaju ili potpuno ili uopće. Tako se može vidjeti da čitav niz nakladnika pokazuje slabu zainteresiranost za izdavanje knjiga pojedinih UDK skupina, a na taj način ni ne sudjeluju u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine.

6. Zaključak

Nakladništvo i knjižarstvo su važne gospodarske djelatnosti. Koliko je njihovo značenje svjedoči sama povijest i činjenica da do većeg razvoja i širenja pismenosti dolazi tek razvojem tiskarstva i tiskarskih strojeva. Pisana riječ tako postaje dostupna svima i više nije samo povlastica najelitnijih. Dolazak nakladničkih kuća u hrvatske gradove, jedan je od najznačajnijih trenutaka povijesti hrvatske pismenosti i opismenjavnja hrvatskog naroda. Koliko je važna uloga nakladničkih kuća u očuvanju i promicanju hrvatske pisane baštine, a samim tim i u poticanju svekolike pismenosti, u razdoblju od 2009. do 2011., prikazuje istraživanje u ovom radu. Konačni je zaključak da se ta uloga značajno smanjila, u odnosu na njihovu ulogu u samim počecima nakladništva. Najveći se uzrok tome uzima veliki broj nakladnika i njihova raspodjela, u smislu objavljivanja knjiga kao i nedostatak financijskih sredstava koji uzrokuje smanjenu nakladničku djelatnost. Lako je zaključiti dominantnost tek desetak, od spomenutih trideset, nakladničkih kuća. U tome se smislu može zaključiti da je uloga nakladnika i knjižara u očuvanju hrvatske pisane baštine velika, ali nedovoljna. Također u budućnosti autori i nakladnici trebaju još više razumjeti što čitatelji/kupci žele i trebaju te što im oni mogu ponuditi, ali isto tako nakladnici trebaju više razmotriti nove i inovativne načine u promicanju hrvatske pisane baštine. Na kraju nam ostaje pitanje – hoćemo li za dvadeset godina imati građe za istraživanje poput ovoga? Valja se nadati da da hoćemo...

Literatura:

1. Anić, Vladimir. Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb: Novi Liber, 2005. Str. 582.
2. Bratulić, Josip; Damjanović Stjepan. Hrvatska pisana kultura: izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća (1. svezak VIII. – XVII. stoljeće). Križevci, Veda, 2005.
3. Bratulić, Josip; Damjanović, Stjepan. Hrvatska pisana kultura: izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od XVIII. do XXI. stoljeća. Križevci, Veda, 2007.
4. Bužleta, Nadia. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri 1859.- 1941. // Hrvatsko knjižničarsko društvo 48, 3- 4 (2005). URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-30)
5. Čučić, Vesna. Prvi tiskari u Dubrovniku s popisom tiskane građe. // Hrvatsko knjižničarsko društvo 48, 3- 4 (2005). URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-30)
6. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Aparac – Jelušić, Tatjana. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama – teorijske pretpostavke. URL: <http://www.hkdrustvo.hr> (2012-01-21)
7. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Zaštita pisane baštine u knjižnicama – analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2 (2011)
8. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Dostupnost i očuvanje informacija – što znači pouzdano i dugoročno? // 12. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje uokruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 1-9.
9. Hasenay, Damir. Osobni intervju. 26.7. 2009. URL: http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=17062 (2012-07-18)

10. Hasenay, Damir, Krtalić, Maja, Šimunić, Zrinka. Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine – temeljna znanja i njihov prijenos u praksu. // Život i škola 57, 25 (2011)
11. Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb: Jutarnji list; Novi Liber, 2004. Str. 292.
12. Javor, Ranka. Baština i promocija hrvatske dječje knjige. // Muzeologija 43/44 (2007)
13. Jelušić, Srećko: Izgradnja infrastrukture knjige i čitanja u Hrvatskoj- pogled nakladnika. // [Hrčak : glasilo Hrvatskoga čitateljskog društva](#). 1 (2003) , 17; str. 3-9.
14. Kovač Miha; Tomašević, Nives. [Knjiga, tranzicija, iluzija](#). - Zagreb : Naklada Ljevak, 2009.
15. Krtalić, Maja. Modeli upravljanja zaštitom pisane baštine u knjižnicama. / doktorska disertacija. Zadar: Odjel za knjižničarstvo, 2010.
16. Matičević, Ivica. Iz povijesti hrvatskoga knjižarstva i nakladništva. Zagreb : Ex libris, 2010.
17. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: <http://www.min-kulture.hr> (2012-07-18)
18. Mušnjak, Tatjana. Školovanje stručnjaka na području konzerviranja i restauriranja pisane baštine. Arhivski vjesnik, 40 (1997.)
19. Početna stranica Republike. URL: [http:// www.hr](http://www.hr) (2011-11-28)
20. Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH. // Narodne novine 43(2001).
21. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005).
22. Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu NSK. URL: <http://www.nsk.hr>. (2012-03-01)
23. Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje vrijednosti pokretnina koje imaju kulturnu, umjetničku ili povijesnu vrijednost. Narodne novine br. 77/ 2004.
24. Rječnik hrvatskog jezika. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža; Školska knjiga, 2000.
25. Sindikat grafičke i nakladničke djelatnosti Hrvatske. URL: <http://www.unicro.hr/> (2012-03-29)
26. Stipčević, Aleksandar: [Socijalna povijest knjige u Hrvata](#). - Zagreb : Školska knjiga, 2004-

27. Tadić, Katica. Rad u knjižnici: priručnik za knjižničare. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/katm.htm> (2012-11-20)
28. Tportal. URL: <http://www.tportal.hr> (2012-07-18)
29. Udruga hrvatskih nakladnika. URL: <http://www.uhna.hr/> (2012-03-28)
30. Vidak, Ivana. Benchmarking u knjižnici. //Zbornik radova Međimurskog veleučilišta 2, 2 (2011). URL: <http://hrcak.srce.hr/74968> (2012-09-14)
31. Zajednica nakladnika i knjižara. URL: <http://hgk.biznet.hr/hgk/tekst.php?a=b&page=tekst&id=1090> (2012-03-28)

DODATAK 1. - Mrežni izvori korišteni u istraživanju:

1. Školska knjiga. URL: <http://www.skolskaknjiga.hr> (2011-11-28)
2. Profil International. URL: <http://www.profil-international.hr> (2011-11-28)
3. V.B. Z. URL: <http://www.vbz.hr> (2011-11-28)
4. Matica hrvatska. URL: <http://www.matica.hr> (2011-11-28)
5. Algoritam do.o. URL: <http://www.algoritam.hr> (2011-11-28)
6. Nakladni zavod Globus. URL: <http://www.globus.hr> (2011-11-28)
7. Kršćanska sadašnjost. URL: <http://www.ks.hr> (2011-11-28)
8. Jesenski i Turk. URL: <http://www.jesenski-turk.hr> (2011-11-28)
9. KruZak. URL: <http://www.kruzak.hr> (2011-11-28)
10. Ex libris. URL: <http://www.exlibris.hr> (2011-11-28)
11. Naklada Slap d.o.o. URL: <http://www.nakladaslap.com/> (2011-11-28)
12. Naša djeca d.o.o. URL: <http://www.nasa-djeca.com/> (2011-11-28)
13. Verbum. URL: <http://www.verbum.hr> (2011-11-28)
14. Naklada Nika. URL: <http://www.nakladanika.hr> (2011-11-28)
15. Zagrebačka naklada. URL: <http://www.zg-naklada.hr/> (2011-11-29)
16. Naklada Lara. URL: <http://naklada-lara.com> (2011-11-29)
17. Naklada Kosinj. URL: <http://www.naklada-kosinj.hr> (2011-11-29)
18. Hena Com. URL: <http://www.hena-com.hr> (2011-11-29)
19. Nova knjiga Rast. URL: <http://www.novaknjiga-rast.hr> (2011-11-29)
20. Kašmir promet. URL: <http://www.kasmir-promet.hr/> (2011-11-29)
21. Bulaja naklada. URL: <http://www.bulaja.com/> (2011-11-29)
22. Masmedia. URL: <http://www.masmedia.hr/> (2011-11-29)
23. Stari grad. URL: <http://www.stari-grad.com/> (2011-11-29)
24. C.A.S.H. – Histrina Croatica. URL: <http://www.cash.hr> (2011-11-29)
25. Srednja Europa do.o. URL: <http://srednja-europa.hr> (2011-11-29)
26. Naklada Mosta. URL: <http://www.naklada-mosta.hr/home> (2011-11-29)
27. Naklada Pavičić d. o. o. URL: <http://www.naklada-pavicic.hr> (2012-02-10)
28. Naklada Cerec. URL: <http://www.ceres.hr/> (2012-02-10)
29. Dvostruka duga. URL: <http://www.dvostrukaduga.hr/> (2012-02-10)

30. Tvrtka Durieux. URL: <http://www.durieux.hr> (2012-02-10)